

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Sociologie pracovních konfliktů

Petra Karešová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Sociologie pracovních konfliktů

Petra Karešová

Vedoucí práce:

PhDr. Stanislav Holubec, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat zejména svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Stanislavu Holubcovi PhD. za jeho podporu a mnoho cenných rad při vedení bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala svým rodičům a přátelům za morální i finanční podporu při studiu.

Obsah

1 ÚVOD	1
1.1 Metoda analýzy dat a analyzovaný materiál	3
2 KONFLIKT	5
2.1 Teorie konfliktu	5
2.2 Pracovní konflikt	8
2.2.1 Práce.....	10
2.3 Typologie konfliktů.....	13
2.4 Průběh konfliktů.....	15
3 STÁVKA	18
3.1 Hlavní důvody stávky.....	20
3.2 Typologie stávek	21
3.3 Stávkové hnutí v Evropě.....	24
3.4 Specifika stávkového hnutí v USA.....	27
3.5 Budoucnost stávek	28
4 ODBORY	30
4.1 Vývoj odborů v českých zemích	32
4.1.1 Vývoj odborů v Čechách před rokem 1989.....	32
4.1.2 Transformace odborů v českých zemích po roce 1989... 34	
5 PUBLIKACE ZABÝVAJÍCÍ SE PROBLEMATIKOU STÁVEK V LETECH 1948-1989	36
5.1 Kvantitativní analýza publikací vydaných mezi lety 1948-1989	37
5.2 Kvalitativní analýza publikací vydaných v letech 1948-1989. 40	
5.2.1 Publikace vydané v padesátých letech	41
5.2.1.1 Zobrazení stávkujících.....	41
5.2.1.2 Zobrazení státního aparátu.....	43
5.2.1.3 Zobrazení četnictva	44
5.2.1.4 Zobrazení stávkokazů	45
5.2.1.5 Zobrazení kapitalistů	46

5.2.1.6 Zobrazení žen	47
5.2.2 Publikace vydané v šedesátých letech	47
5.2.2.1 Zobrazení stávkujících.....	47
5.2.2.2 Zobrazení státního aparátu.....	49
5.2.2.3 Zobrazení stávkokazů	50
5.2.2.4 Zobrazení kapitalistů	51
5.2.2.5 Zobrazení žen	52
5.2.2.6 Zobrazení četnictva	53
5.2.3 Publikace vydané v sedmdesátých letech	53
5.2.3.1 Zobrazení stávkujících.....	54
5.2.3.2 Zobrazení státního aparátu.....	55
5.2.3.3 Zobrazení stávkokazů	55
5.2.3.4 Zobrazení žen	56
5.2.3.5 Zobrazení četnictva	56
5.2.4 Publikace vydané v osmdesátých letech	56
5.2.4.1 Zobrazení stávkujících.....	56
5.2.4.2 Zobrazení státního aparátu.....	58
5.2.4.3 Zobrazení kapitalistů	60
5.2.4.4 Zobrazení žen	60
5.2.4.5 Zobrazení četníků a vojska.....	61
6 ZÁVĚR.....	62
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	64
7.1 Internetové zdroje.....	70
8 CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ	71

1 ÚVOD

Současná společnost prochází nesčetnými změnami a součástí těchto změn je i řada konfliktů, které jsou bezprostředně spojeny s rozvojem moderních technologií [Giddens 1999: 14].

Pokud se dnes mluví v sociologii o pracovních konfliktech, pak především v souvislosti s technologickým pokrokem, stále se zrychlujícím tempem práce, s nespokojeností se mzdou. Teorie konfliktu klade za klíčový pojem moc, jejíž nerovnoměrná distribuce je činitelem vedoucím k nespokojenosti mezi lidmi [Siegel, Welsh 2011: 185].

Důležitost upozornění na pracovní konflikty a stávky vidím v současné době hned v několika bodech. Především jde o stále vzrůstající nespokojenost mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Stále častěji můžeme vidět problémy, které se začínají vyskytovat i v evropském kontextu. V současné době lze použít jako příklad Řecko¹, kde ke generálním stávkám dochází téměř denně. Dalším důvodem je veliký pokles zájmu o tuto tematiku v českých zemích po roce 1989, kdy se nevyskytují téměř žádné publikace ani materiál, které byly vydány s touto tematikou. A v neposlední řadě je to vlna stávek, která v českých zemích proběhla ve 20. a 30. letech 20. století za velké hospodářské krize. K podobné hospodářské krizi srovnatelné co do rozsahu s krizí v letech dvacátých a třicátých dochází od roku 2008, a proto si myslím, že se stávky stávají aktuálním tématem i v současné době, kdy dochází k narůstající nespokojenosti.

Vztah mezi sociologií a konflikty, konkrétně mezi pracovními konflikty a problematikou stávek, je v českém kontextu téma, které je po roce 1989 téměř vytěsněno ze všech společensko-vědních výzkumů. Po

¹ Řecko: stávky. Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/cestujeme/aktualni_doporuceni_a_varovani/recko_stavky.html [31.3.2012]

roce 1989 dochází k prudkému poklesu psaní o problematice práce, pracovních konfliktech a zaměstnaneckém hnutí. S tím souvisí i problematika pramenů a zdrojů, kterých je v českém prostředí velice poskrovnu. Zatímco v americkém prostředí je problém pracovních konfliktů a stávek stále aktuálním a často otevíraným tématem, celkově v postkomunistickém prostředí není toto téma příliš oblíbené. Tato skutečnost je daná i tím, že v západním světě stále častěji dochází ke konfliktům, téma stávek je v podstatě na denním pořádku [Brenner, Day, Ness 2009: 27].

Ve své bakalářské práci se zaměřím na problematiku pracovních konfliktů, stávkového hnutí a odborů. Nejprve se pokusím představit, co znamenají pojmy teorie konfliktů, pracovní konflikty, stávky a odbory, pak podám stručný přehled o vývoji stávkového a odborového hnutí ve světě i v našich zemích a nakonec se budu věnovat empirické části, kterou je analýza zobrazení pracovních konfliktů a jejich stavu v knižní produkci vydávané za komunistického režimu v letech 1948 – 1989.

Ke zvolení takto definované empirické části jsem se rozhodla po zralé úvaze. Původně jsem předpokládala, že budu zkoumat stávkové hnutí v českých zemích po roce 1989, ale z důvodu nepřístupnosti empirického materiálu jsem se rozhodla zaměřit svou pozornost jiným směrem. V komunistickém období se totiž stávka a hnutí pracujících staly předměty všeobecného uctívání a byly tematizovány v široké knižní produkci, ovšem tato produkce byla velmi jednostranná, heroická a zdůrazňující roli komunistů v tomto hnutí. Právě touto jednostranností se komunistický režim pokoušel získat svou legitimizaci. Zobrazování útlaku a heroizmu pracujících mělo za cíl navodit iluzi o bezchybné situaci pracujících za socialismu, čímž chtěl režim dosáhnout uznání vlády, která v mnoha směrech zájmům pracujících rozhodně vstřícná nebyla. Analyzováním slohu z publikací vydaných během komunistické éry a

týkajících se stávek tak získáme nikoli obrázek o stávkách samotných, ale především o komunistické moci.

V českém prostředí byla problematika pracovních konfliktů a stávkového hnutí zkreslována ideologií komunistického režimu a její nepředpojaté zkoumání je proto dnes velmi obtížným úkolem. Prakticky veškeré české publikace věnované stávkám vznikly většinou v letech 1948 – 1989 a jsou spíše propagandistickými texty než vědeckými publikacemi. Po roce 1989 bylo toto téma zcela opuštěno. Proto jsem se rozhodla věnovat svou pozornost především tomu, jak byly v letech 1948 – 1989 zobrazovány stávky a jednotlivé sociální skupiny, které se do stávkového hnutí zapojily a jak se měnil způsob jejich zobrazování v jednotlivých desetiletích, neboť vycházím z přesvědčení, že komunistický režim měl jistou dynamiku a proměnlivost.

Pomocí takovéto analýzy mi jak doufám vznikne dostatečně plastický obrázek rétoriky a diskurzu komunistického režimu ve vztahu k jemu předcházející minulosti.

1.1 Metoda analýzy dat a analyzovaný materiál

Analýza bude provedena z kvalitativního i kvantitativního hlediska. Z kvantitativního hlediska se zaměřím na publikace věnující se pracovním konfliktům a stávkám, u nichž mě bude zajímat, kolik publikací bylo vydáno v jednotlivých dekadách v období mezi lety 1948 - 1989, jaké stávky byly nejčastěji zobrazovány, a jaké žánry byly nejčastěji vydávány.

Otázkami, kterými se budu zabývat v kvalitativní tematické analýze, jsou, jakým způsobem se psalo o stávkách, stávkujících, státním aparátu, kapitalistech, ženách a četnictvu v jednotlivých desetiletích mezi lety 1948 - 1989 a jak se tento způsob během jednotlivých dekád proměnil?

Vycházet budu z hypotézy, že v padesátých letech bylo o stávkách psáno nejvíce heroicky, neboť komunistický režim tehdy vykazoval nejsilněji stalinistické rysy. Budou použity dvě desítky publikací, které byly vydány mezi lety 1948 - 1989, které se zabývají stávkovou problematikou a které jsou vybrány tak, aby pokryly proporčně jednotlivá čtyři desetiletí komunistického režimu, v rámci nichž jsou pak vybírány náhodně. Rozhodla jsem se proto analyzovat v rámci každého desetiletí pět publikací.

2 KONFLIKT

Ke společenským konfliktům dochází především z důvodů, které, jak již bylo řečeno v úvodu, pramení z lidského egoismu. Lidé se snaží uspokojit své zájmy, přičemž každý využívá takových zdrojů, které jsou mu k dispozici a ku prospěchu. Tyto zdroje jim mohou pomoci dosáhnout svých cílů. Prostřednictvím konfliktů dochází k určování dominantního postavení a právě toto postavení bývá mnohdy počátkem konfliktů [Keller 2004: 75].

Je ale zřejmé, že není možné veškerou vinu klást pouze na moderní technologie a vůbec na moderní společnost a s ní spojené změny. Člověk je sám o sobě egoistickým tvorem a z toho jasně vyplývá, že hlavním cílem jeho práce je získat nějaký užitek ve svůj prospěch. Stejně tomu je i v otázkách konfliktů, které jsou spojeny s otázkou práce, i zde je hlavním cílem dosáhnout určitých privilegií [Keller 1996: 69].

2.1 Teorie konfliktu

Konflikty jsou v sociologické perspektivě výrazem dynamiky společnosti, bez konfliktů společnost ztrácí dynamiku, nerozvíjí se. Existence konfliktů ale není zárukou stability společností a nemusí znamenat úspěšný rozvoj [Prorok, Lisa 2011: 30].

V sociologickém pojetí teorie konfliktu jde především o vztah mezi společnostmi nebo organizacemi a jejich účastníky. Především jde o maximalizaci výhod jedince, které nutně přispívají ke společenské změně. Teorie konfliktu je většinou aplikována na vysvětlení konfliktu mezi společenskými třídami. Od svého vzniku se teorie konfliktu pokouší o překonání a vyvrácení funkcionalistického přístupu, který říká, že

společnost a organizace je postavena na tom, aby každý jedinec byl pro společnost funkční, aby měl určitou roli [Andersen, Taylor 2007:21].

Sociologie staví do centra své pozornosti při studiu konfliktů především lidské skupiny, jejich zájmy, hodnotové systémy a role. Jejím hlavním zájmem jsou především společnosti jako otevřené systémy, které žijí v rovnováze se svým okolím. Tradiční pohled na konflikt vycházel především z přesvědčení, že je zcela škodlivý, byl spojován s negativními pojmy jako násilí, destrukce nebo iracionalita [Čákr 2000: 14].

Za podstatu teorie konfliktu lze označit situaci, ve které má elita moc nad většími masami. Další podstatné tvrzení teorie konfliktu je, že veškeré zákony, sociální struktury, tradice ve společnosti jsou určeny na podporu těch, kteří se nachází u moci a současně jsou jimi vytvářeny. V současné době existují čtyři základní předpoklady pro teorii konfliktu. Jsou to soutěž, strukturální nerovnosti, revoluce a války [Danesh 2012, 511].

Pokud vezmeme v úvahu, že v současné době se konflikty promítají téměř do všech aspektů lidského života, pak není překvapením, že existuje mnoho různých definic konfliktů [Keller 1996: 73-81].

Teorie konfliktu je bez sporu spojována se jménem Niccolò Machiavelliho a Thomase Hobbesa, kteří na konflikt pohlíželi řekněme cynicko realisticky. Jejich teorie byla postavena na tvrzení, že chování jednotlivců je vysvětlováno z hlediska jejich vlastních zájmů, přičemž tvrdí, že společenský řád je založen na organizovaném násilí, které je tvořeno náboženstvím a právem. Ideje a morálka jsou sociálními výtvoři, sloužící k zájmům stran v období konfliktu [Collins 1974: 57].

Jedním z nejvýznamnějších teoretiků v této oblasti je Karel Marx, který tvrdil, že materiální podmínky jsou tím, co umožňuje pohlížet na jednu skupinu jako na nadřazenou, vládnoucí, určující pravidla a vnucující

ostatním určitou ideologii. Podle Marxe vzniká konflikt především proto, že všechny věci, které mají pro člověka význam, jsou výsledkem lidské práce. Materiální podmínky mobilizují konkrétní zájmy a umožňují vyjádřit své myšlenky. Problém v Marxově teorii je v tom, že do teorie konfliktu zapojuje především politické faktory. Nicméně Marxovy principy týkající se teorie konfliktů poskytují vhodné východisko pro teorii konfliktů i kapitalistické společnosti [Collins 1974: 59]. Zatímco klasičtí ekonomové uznávali, že zdrojem konfliktu ve společnosti je boj o zdroje a tento boj je hnací silou konfliktu, Marx se na rozdíl od klasických ekonomů zaměřil na společenské třídy v kapitalistických společnostech. Říká, že tam, kde existuje strukturální rozpor mezi zájmy pracovníků a kapitalistů, tak tam vzniká konflikt. Konflikt v moderních společnostech je podle této teorie v první řadě ekonomickým konfliktem.

Marxova analýza kapitalismu byla v 60. letech upravena Ralfem Dahrendorfem, který argumentoval tím, že v moderní politice pracovních vztahů je konflikt institucionalizovaný, protože pracovní spory jsou často urovnávány jednáním a domluvou mezi odborovými úředníky a manažery firem. V prvotních stádiích kapitalismu mohly spory mezi pracovníky a kapitalisty vyústit ve stávkou či revoluci, v pozdějších stádiích kapitalismu byly takovéto spory odsunuty skrze procesy vyjednávání s cílem dohodnout se a vyhnout se vážnějšímu konfliktu [Turner 2006: 568].

Max Weber se pokusil o jistou redefinici teorie Marxe. Weber uvádí do teorie konfliktu i další hlediska, která mobilizují ke konfliktu. Nezohledňuje pouze ekonomickou stránku, ale říká, že důležitá jsou i politická, statusová a kulturní hlediska. Zároveň ukazuje, že v té samé společnosti, jako u Marxe je možná existence jiných forem konfliktů a třídních dělení. Weber přidává do teorie konfliktu teorii organizace a další zájmy, které se týkají organizace konfliktu uvnitř organizace [Godwyn, Hoffer Gittell 2012: 18-19]. Weber zařazuje do teorie konfliktu prostředky

emocionální produkce, které vytváří základ náboženství a je spojencem mezi náboženstvím a státem. Tvrdí, že specifické formy sociálních interakcí jsou navrženy k tomu, aby vytvořily smysl a víru uvnitř společnosti. Pro Webera je nejdůležitější emocionální hledisko, které je jednou z nejdůležitějších zbraní používaných při konfliktu. Emocionální konflikty mohou být využity v otázkách moci ve skupině či organizaci, mohou být použity k udržení hierarchie, čímž odkazuje k mikroúrovni sociálních konfliktů. Weber uvádí představu o legitimizování, kde tvrdí, že všechny systémy útisku musí být legitimní k tomu, aby fungovaly. Legitimita je dle Webera jedním z kritických problémů v otázce konfliktu. Weber zároveň viděl třídu mnohem komplexněji než Marx. Viděl zde i jiné faktory, které přispívají k sociální nerovnosti [Collins 1974: 56-61].

Klíčovým pojmem v teorii konfliktu je bezpochyby pojem moc a otázka přístupu k ní. Moc je nejen základním pojmem v teorii konfliktu, ale zásadně ovlivňuje dění celé společnosti. V moderních společnostech je stále více viditelné, že mocí disponují lidé, kteří jsou schopni využít svůj sociální kapitál. Dále je zřejmé, že mocí disponují lidé, kteří mají určitý majetek, určité vzdělání. I tyto faktory mohou být stratifikačními činiteli, které rozhodují o tom, kdo je nositelem moci [Keller 2004: 73-74].

V sociologii konfliktů je důležité zohlednit vztah nerovnoměrné distribuce zdrojů, který produkuje konflikt mezi těmi, kteří mají moc a těmi, kteří moc nemají. Těmito zdroji jsou již zmíněné ekonomické zdroje, výkonové zdroje, kterým je například sociální postavení uvnitř organizace a status, či kulturní zdroje [Collins 1974: 210].

2.2 Pracovní konflikt

Je zřejmé, že konflikt a práce jdou společně ruku v ruce. Právě konflikt a jednání jsou nedílnou součástí pracovního života. Pracovní

konflikt lze definovat jako chování a postoje jedné strany v rámci pracovních vztahů, které jsou v opozici vůči chování a postojům druhé strany. Za určitých okolností může dojít ke stupňování konfliktu, proto je velice důležité vědět, jak jednat nebo jaká jsou možná řešení. S jedním možným způsobem, který se zaměřuje konkrétně na pracovní konflikty, přišel americký psycholog Thomas Gordon, který definoval šest bodů nalezení přijatelného řešení. Nejdůležitější dle Gordona je podpoření řešení problému tím, že bude provedena vizualizace jednotlivých kroků a výsledků, definice konfliktu, jeho interpretace, aplikace a v neposlední řadě hodnocení [Scharlau 2005: 171-175].

Problematika konfliktů se stává součástí povědomí moderní společnosti. V posledních několika letech došlo k významným změnám, které právě problematiku pracovních konfliktů podporují. Zejména jde o nástup neoliberalismu a globalizace a s nimi spojené zhoršení ekonomických podmínek nejen samotných občanů západních zemí, ale i jednotlivých organizací, což je doprovázeno stále se zvyšující nespokojeností s pracovními podmínkami, které mohou vést k častějším konfliktům [Keller 1996: 69].

Především se od 70. let zhoršují možnosti uspokojování cílů a potřeb zaměstnanců jednotlivých organizací. Jde především o snahu zaměstnanců o zisk co největších výhod, tudíž musí většina organizací a podniků čelit problémům s tím spojenými. Jde především o tendenci zaměstnanců odporovat tomu, co není v jejich vlastním prospěchu, což je opět spojeno s již výše zmíněným egoismem. V rámci tohoto procesu velice často dochází k přecházení kompetencí jednotlivých rolí, které zaměstnanec zastává. Výsledkem tohoto všeho je, že podnik musí do jisté míry tyto situace respektovat a zároveň musí řešit množství problémů, které jsou výsledkem toho, že každý zaměstnanec má své požadavky [tamtéž: 69].

Kolektivní jednání, nebo právě pracovní konflikty vznikající v rámci nespokojenosti zaměstnanců, jsou pouze výsledkem snahy o to, aby vše fungovalo v plném rozsahu. Tyto konflikty jsou výsledkem nutnosti ubránit se osobním zájmům jedinců [tamtéž: 77].

Obecně můžeme rozlišit tři fáze vývoje pracovních konfliktů v moderní době, první fází v 19. století je živelné hnutí, konflikt je neregulovaný a často velmi násilný, dochází k ničení strojů a dalších zařízení. Ve druhé fázi od poloviny 19. století se konflikty institucionalizují, odbory a stávka začínají být legální, nastává zlatá doba pracovních industriálních konfliktů. Třetí fází vývoje pracovních konfliktů jsou zlatá léta sociálního státu v západní společnosti, kde dochází k přechodu od stávek k vyjednávání mezi odbory, státem a zaměstnavateli a obvykle je dosahováno různých kompromisů, neboť mzdy stoupají a rostou zároveň i zisky podnikatelů a příjmy státu. Od 70. let s nástupem globalizace, flexibilizace, postfordizmu, přechodem z pyramidové na síťové struktury firem, dochází k nové ofenzivě kapitálu vůči hnutí pracujících, stávky i odbory přestávají být účinnou zbraní a zároveň roste míra vykořisťování a atomizace práce. Stávka se uplatňuje nejlépe ve veřejném sektoru [Brenner, Day, Ness 2009: 76].

2.2.1 Práce

Celkově je problematické definovat práci. Sociologie zdůrazňuje primárně společenskou povahu práce, která je vykonávána s někým jiným a pro někoho jiného, na základě ekvivalence činnosti. Práce je vždy podmíněna kulturně a ekonomicky, je to sociálně organizovaná a osobně prožívaná činnost, která slouží k uspokojování potřeb. Sociologické definice práce jsou nejčastěji spjaty s definicí profese. Profese se úzce vztahuje k prestiži, moci, příjmům a úzce souvisí se sociální stratifikací a

kvalifikací. Přístup k výkonu profese je omezený a regulovaný. V moderních společnostech roste důležitost profese [Linhart 1996: 824, 852].

Studium práce v industriálních společnostech bylo centrálním tématem pro sociologii již od počátku. První, kdo s tímto přišel, byl Karl Marx, který předpokládal, že společenské vztahy v práci jsou východiskem pro studium společnosti, historie a i současnosti [Turner 2006: 676-677].

V moderní společnosti má práce důležitou pozici v životě každého z nás, nejen z hlediska finančního, ale také z hlediska udržení si určitého statusu a sebeúcty [Mareš, Sirovátka, Vyhlídal 2003: 37-38]. Většina lidí nahlíží na své zaměstnání jako na nejdůležitější zdroj svých společenských interakcí a jako součást svého lidství [Turner 2006: 677]. Je zřejmé, že i přesto, že práce je v některých případech brána spíše jako ta méně příjemná aktivita, která je ovšem nezbytnou aktivitou, je jednou z nejdůležitějších činností, kterou člověk provozuje a kterou tráví nejvíce času. Z tohoto důvodu velice často dochází k odcizení práce. S tímto pojmem přišel Karel Marx. Konceptem odcizení je myšleno, že zaměstnanec nepracuje pro sebe, ale pro zaměstnavatele. Produkt jeho práce jemu nijak nepatří, z čehož odvozuje čtyři stupně odcizení, které znemožňují zaměstnanci důstojný život. Jedná se o odcizení od produktu vlastní práce, od produktu činnosti samé, od rodové podstaty člověka a od druhých jednotlivců [Marx 1971: 258-269]. Do současné doby je tento koncept převeden ve smyslu rutinizace, standardizace práce, stálého opakování několika úkonů, nenaplňování člověka, automatizace práce a především destrukce lidského kapitálu. Zaměstnanec nezískává další kvalifikaci, stále dokola opakuje jedny úkony, jeho práce je pouhou rutinou a práce jej nijak nenaplňuje [Marx 1967: 83-87].

Je důležité uvědomit si, že práce nemá v moderní společnosti pouze stinné stránky, ale i pozitivní. Kladnou stránkou je především dosažení určitého statusu v rámci svého zaměstnání, přičemž právě prostřednictvím práce je možné svůj status posouvat stále výš. S tím je bezesporu spojeno i další hledisko, kterým je dosažení určité kvalifikace, jež může vést k již zmiňovanému dosažení vyššího statusu a zároveň vyšší mzdy. Dále je myšleno zlepšení životních podmínek, které lze zlepšit na základě vydělané mzdy, na základě nových kontaktů a sítí [Giddens 1999: 308].

Základním problémem práce v kapitalistické společnosti je její ne vždy snadná dosažitelnost, tedy riziko nezaměstnanosti. Dlouhodobá nezaměstnanost vyvolává v postiženém člověku frustraci, která je mnohdy spojena s dalšími sociálně-patologickými jevy. Dlouhodobá nezaměstnanost tak ničí pracovní etiku nezaměstnaného a vůbec motivaci hledat nové pracovní místo, což v mnoha případech vede k vyloučení z pracovního trhu. Dále pak dochází k devastování lidského kapitálu, protože nezaměstnaní nemůžou udržovat ani inovovat své pracovní dovednosti, svou kvalifikaci. V neposlední řadě pak dochází ke stigmatizaci těchto osob a může dokonce dojít i k sociální exkluzi, která úzce souvisí se změnou identity, k níž v rámci nezaměstnanosti dochází. Mezi nezaměstnanými jsou především lidé z nižší společenské vrstvy, mající nižší vzdělání, nebo nekvalifikovaní [Mareš, Sirovátka, Vyhlídal 2003: 38-40]. Dlouhodobě nezaměstnaní, kteří se vyskytují již po delší dobu mimo pracovní trh, si velmi často zachovávají svůj status, který měli v minulém zaměstnání, ale status ani praxe v zaměstnání nejsou nutnými podmínkami k práci. Nutnými podmínkami k práci jsou psychické, fyzické zdraví a věk na straně jednotlivce. Na straně společnosti je důležitá nabídka pracovních míst, ochota zaměstnavatele přijmout zaměstnance na pracovní pozici [Grint 2005: 6].

Je zřejmé, že za posledních několik desítek let došlo ve struktuře zaměstnanosti k poměrně výrazným změnám zejména v poklesu podílu manuálně pracující populace. Příčinami této situace jsou nové technologie, které z velké části nahradí lidskou pracovní sílu, a pak také proces globalizace odvádějící průmyslovou výrobu do zemí s levnou pracovní sílou. Zároveň do této situace vstupují i jiné vlivy jako jsou politické, kulturní, ekonomické a sociální změny [Giddens 1999: 314-315].

S nástupem druhé modernity či informační společnosti dochází nejen k vytváření řady nových pracovních míst v odvětví informací ale též k odbourávání řady pracovních míst a jejich nahrazování počítači, což opět zvyšuje nezaměstnanost [tamtéž: 310-312]. Pozdně moderní společnost lze tak nazvat společností mizející práce.

2.3 Typologie konfliktů

Konflikty se vyskytují ve všech společenských vrstvách a na různých úrovních. Jsou intrapsychické, mezilidské, vnitroskupinové, meziskupinové, vnitrostátní i mezinárodní. Konflikt je všudypřítomný. Meziskupinové konflikty potřebují ke svému vzniku tři složky. Skupinovou identifikaci, pozorovatelné rozdíly mezi skupinami a frustraci [Čakrt, 2000: 15, 40].

V rámci konfliktů je možné rozlišit jejich několik úrovní. Zda proběhly u samotného jedince, mezi dvěma jedinci, nebo mezi jednotlivými skupinami, či v samotné skupině. Rozlišujeme tedy konflikty intrapersonální, interpersonální, intraskupinové, interskupinové. Záleží ale i na několika dalších kritériích, která do konfliktu vstupují. Těmi jsou počet osob účastnících se konfliktu, konkrétní forma konfliktu, způsob jednání účastníků konfliktu [Cheldelin, Druckman, Fast 2003: 29].

Intrapersonální konflikt zahrnuje dynamiku existující uvnitř jedince, což může zahrnovat predispozice, myšlenky, ideje a city, které navzájem vstupují do konfliktu. Důsledky těchto vnitřních procesů se projevují v sociální rovině. Výsledkem může být například nenadálý vztek, nepřátelství, strach nebo deprese [tamtéž: 29].

Interpersonální konflikt se objevuje mezi různými jedinci. Například sem patří domácí násilí a spory, sourozenecké boje, spory mezi nadřízenými a podřízenými, ale i sousedské spory [tamtéž: 29].

Dalším konfliktem, který se může vyskytnout, je konflikt intraskupinový. Tento konflikt se vyskytuje mezi členy skupiny. Například uvnitř skupiny pracovníků, odborů, klubů, asociací a politických skupin. Na řešení těchto konfliktů je zapotřebí odborníků, kteří rozumí dynamice skupinového chování a podrobně se jí zabývají [tamtéž: 29].

Posledním konfliktem, který se může objevit, je konflikt interskupinový, tedy konflikt mezi jednotlivými skupinami. Tento nejrozsáhlejší konflikt vytváří rozpory mezi odbory a vedoucími, mezi sousedskými skupinami a mezi občany a policií. Přičemž tento konflikt je pro tuto práci a vůbec pro pracovní konflikt nejdůležitější a nejaktuálnější [tamtéž: 29].

Dalším možným způsobem typologizace konfliktů je rozlišení na konflikty přímé, nepřímé a latentní. O přímém nebo také otevřeném konfliktu můžeme hovořit pouze tehdy, pokud si všechny strany konfliktu uvědomují odlišnost svých zájmů a hodnot a snaží se je prosadit proti svým oponentům. U nepřímého konfliktu jde o institucionalizovaný konflikt, tento konflikt je regulován a kontrolován různými institucemi. V latentním neboli skrytém konfliktu je rozpor vyjádřen střetem zájmů. Jde o situaci, kdy si jedna ze stran na rozdíl od dalších stran uvědomuje

rozdílnost zájmů nebo hodnot a snaží se skrytě ovlivnit situaci ve svůj prospěch [Prorok, Lisa 2011: 39-40].

V typologii konfliktů se může ještě objevit konflikt nenásilný, který probíhá bez využití silových, donucovacích prostředků. Proces řešení konfliktu může být v tomto případě výsledkem vyjednávání, diskuse nebo pasivity. Problém je v tom, že vyjednávání, tedy nenásilné řešení konfliktu, může být spojeno s demonstrací síly, která má donutit protivníka v konfliktu zaujmout smířlivější nebo pro něj nevýhodnou pozici [tamtéž: 35].

Podle příčin lze ještě konflikty dále rozdělit na konflikty kulturní, ekonomické, politické, geografické a geopolitické [Tomeš, Festa, Novotný 2007: 102-113].

2.4 Průběh konfliktů

Konflikt bývá vysoce strukturovaný a má předvídatelné fáze a průběh. V samotném konfliktu panuje jistý řád i přesto, že konflikty mohou být neuspořádané. V některých případech mohou být konflikty přínosem a do jisté míry je třeba je vyvolávat, protože jejich určitá hladina je nutná pro tvořivou, sebekritickou a živou atmosféru a v důsledku toho pro optimální výkon [Čakrt 2000: 15].

Konflikt je proces, není to tedy nenadálá událost, něco, co se nedá v žádném případě předvídat. Konflikt má několik fází a před tím, než vypukne, musí splnit několik podmínek. Prvním stádiem vývoje konfliktu je existence výchozích, počátečních podmínek, které vytvářejí prostor pro vznik konfliktu. Jejich přítomnost ovšem ještě nezaručuje, že konflikt opravdu nastane. Jednou z podmínek je existence nějaké struktury. Strukturálními faktory, které mohou přispívat ke konfliktu, jsou proměnné.

Jako například velikost skupin, míra jejich pracovní specializace, srozumitelnost soustavy odpovědností a pravomocí, nesoulad cílů a postupů, styl vedení či systém odměňování [Čakrt 2000: 11-37].

Další podmínkou je problém komunikace. Komunikační zdroj konfliktu představuje ty příčiny, které pramení z nedorozumění. Všeobecně lze říci, že konflikt vzniká při nedostatku informací, stejně tak jako při nadměrném množství informací [tamtéž: 11-37].

Dalším faktorem, který zaujímá v průběhu konfliktu nejdůležitější roli, jsou samotní aktéři konfliktu. Konflikt není konfliktem do okamžiku, kdy samotní aktéři připustí, že v konfliktu situace přerostla. Právě to, že si připustíme existenci konfliktu, je spouštěcím mechanismem konfliktu. Na vznik konfliktu má zároveň veliký vliv okolí a prostředí, ve kterém konflikt vznikne a v němž organizace působí [tamtéž: 11-37].

První fází průběhu konfliktu je fáze vnímání a personalizace. Pro to, aby skutečně vznikl konflikt, musí alespoň jedna strana nazírat na situaci jako na konfliktogenní, ale stále nemusí dojít k propuknutí konfliktu. Důležitá je osobní emocionální zaangażovanost, teprve to způsobuje spuštění konfliktu. Teprve ve chvíli, kdy lidé cítí úzkost, ohrožení, frustraci jsou, ochotni jednat, v tu chvíli vzniká konflikt [tamtéž: 11-37].

Druhou fází konfliktu je samotné konfliktní jednání a chování. Do tohoto stádia vstupuje konflikt v okamžiku, kdy se jedna strana cítí natolik ohrožena, že podnikne kroky vedoucí ke zmaření snahy druhé strany s cílem znemožnit uspokojení jejích zájmů nebo dosažení jejích názorů. Tento průběh je cílevědomý a záměrný. S tím souvisí i předmět sporu a co je v sázce. Čím více mohou strany ztratit, tím menší je šance konflikt smírně vyřešit. Pro vyřešení konfliktů je zásadní otázka důvěry. Jednodušší řešení konfliktů zároveň umožňuje dobré vedení, které je schopné zajistit, že přijaté dohody budou skutečně dodrženy a společná

řešení budou uplatněna. Pro řešení konfliktu je tedy důležité, aby si všechny zúčastněné strany přály ukončení konfliktu, dále jak aktéři pociťují průběh dosavadního vývoje konfliktu a jaká mají očekávání, kam se konflikt bude dále ubírat [tamtéž: 11-37].

Poslední fází průběhu konfliktu jsou výsledky, které vznikají vždy ze vzájemného působení otevřeného konfliktního chování a snah o jeho zvládnutí [tamtéž: 11-37].

3 STÁVKA

Od počátku 19. století se stávky stávají dominantní formou pracovních konfliktů v industriálních společnostech. Stávka je donucovacím prostředkem, který využívají zaměstnanci k prosazení svých požadavků a jedním z nástrojů pracujících při prosazování jejich hospodářských, sociálních, případně politických zájmů. Z právního hlediska jde o přerušení práce zaměstnanci. Přerušení práce ze strany zaměstnanců není odůvodněno jejich vůlí skončit pracovní poměr, zaměstnanci počítají s tím, že po skončení stávky budou opět práci vykonávat [Brenner, Day, Ness 2009: 1, 16].

K rozvoji stávek docházelo velmi pozvolna a přerušovaně. Jde především o prosazení mzdových, pracovních právních, bezpečnostně pracovních a případně i politických požadavků [Giddens 1999: 315, 318].

Aktéry stávky jsou vždy pracující lidé, kteří chtějí vyjádřit svou nespokojenost. Běžní pracovníci bývají obvykle v moderních médiích zobrazováni jako pasivní masa lidí, řídicí se a řízená odbory a vedoucími pracovníky. Ale v období masových stávek se setkáváme i s mnoha případy překvapivě schopné sebeorganizace ze zdola [Brecher 1997: 3].

Pracovní odpor, nebo také pracovní nespokojenost bývá většinou vyjadřována vedle stávky i dalšími formami, tyto formy mají mnohdy individuální charakter. Ať už jde o sabotáž práce, rozkrádání majetku firmy nebo odchod z práce. Tyto formy jsou jen zřídka studovány a je pro ně typický skrytý charakter, přičemž jsou často reflektovány spíše jako širší pracovní spor, než jako formy delikvence [Roscigno, Hodson 2004: 14]).

V mnoha zemích dochází ke stávkám. Problém je, že většina zemí má své vlastní definice stávky, tudíž je velice těžké porovnávat jednotlivé země mezi sebou. Přesto existují tři základní ukazatele, podle kterých je

možné stávky komparovat. Prvním ukazatelem je počet stávek za rok, dalším jaké procento pracovních sil, které se na stávkách podílelo a třetím ukazatelem je, kolik dní trvaly stávky celkově v rámci jednoho roku [Giddens 1999: 318]. Nejvyšší počet stávek se vyskytuje v raném novověku, v 17. století v severoamerických koloniích. Tento trend dále trval i ve století osmnáctém, kdy se stávková hnutí začínají vyskytovat i v Evropě. Od 19. století se začínají častěji stávky vyskytovat zejména ve Velké Británii a Francii. Ve 20. století se stávky dostávají i do Asie, zejména na Srí Lanku, ale i na Balkán a stále častěji se stávky objevují v Austrálii. V následujících letech se stávková hnutí rozšiřují i do Afriky a Japonska [List of strikes]².

V rámci Evropy se v osmdesátých letech stávky objevují především ve Velké Británii, Polsku, Švédsku a Francii [tamtéž]. V komunistickém bloku nejznámější stávková aktivita v Polsku (hnutí Solidarity).

Stávky vyžadují mobilizaci pracovníků a apelují na nastolení spravedlnosti a zákonnosti. Stávky jsou vyjádřením kolektivní nespokojenosti, jsou považovány za manifestace a kolektivní vyjádření nesouhlasu [Godard 1992: 161-164]. Pracovní nespokojenost, obzvláště v kolektivní formě, je vzorovým příkladem pro širší dynamiku společnosti, týkající se roztříštění pracovního trhu, rozpadu soudržnosti a legálních politických struktur a lokální kultury. Přičemž indikátorem pracovní nespokojenosti je právě množství stávek [Roscigno, Hodson 2004: 14, 21]. V okamžiku, kdy se zaměstnanci začnou zabývat stávkou a jejím provedením, zjistí, že jedinec zde nemá příliš velikou moc, proto je stávka většinou spíše kolektivním jednáním [Brecher 1997: 2]. Pravděpodobnost vzniku stávek a délka jejich trvání stoupá s růstem pracovní nespokojenosti a soudržnosti [Godard 1992: 163-164].

² List of strikes: Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_strikes [8.4.2012]

Stávka je obecně tím delší, čím je nespokojenost pracovníků a jejich soudržnost větší [tamtéž: 163].

Je možné, že stávka se stane sociálním jednáním spjatým především s industriálním kapitalismem. Jak uvádějí již na počátku 50. let autoři Ross a Irwin, zejména pokud budou odborové svazy plně akceptovány zaměstnavateli, pokud budou stále existovat jednotná pracovní hnutí, jestli členství ve svazu bude povinné, pokud bude docházet ke stále vyššímu zavádění strojů místo lidí, stávek bude ubývat [Ross, Irwin 1951: 340]. Následující vývoj jejich předpověď potvrdil. Nejlépe je tento fakt vidět na příkladu USA, kde v průběhu druhé poloviny 20. století, zejména pak od 70. let, došlo k poklesu stávkového hnutí až o šedesát procent. Dnes se většina autorů shoduje, že v budoucnu bude stávek spíše ubývat [Brenner, Day, Ness 2009: 34-35].

3.1 Hlavní důvody stávky

Důvody stávky se liší v každé zemi, odvětví, podle velikosti podniku, politickém kontextu a cyklu vývojové ekonomiky. Hlavními činiteli, kteří ovlivňují, zda se aktéři do stávky zapojí či nikoli, jsou mzda, podmínky, ve kterých pracují, nebo zda mají strach ze ztráty zaměstnání. Předpokladem vzniku stávek jsou existující odborové organizace a právní zakotvení možnosti stávkovat [Ross, Irwin 1951: 324].

V raných počátcích stávek docházelo ke stávkám především z důvodů nespokojenosti se mzdou, která byla tak nízká, že dělník ze mzdy nemohl vyžít sám, natožpak uživit celou rodinu. Veliký problém byl v tom, že dělníci si mnohdy z počátku ani neuvědomovali, za co bojují, ani nevěděli, proč to dělají. Začali jednoduše rozbíjet stroje a ničit továrny. Cílem bylo pouze ukázat továrníkům své rozhořčení, zkoušeli sjednotit své síly, aby se dostali z nesnesitelného postavení, aniž by

věděli, proč je jejich postavení tak beznadějně a o co musí usilovat [Lenin, Stalin 1951: 57].

Existuje obrovská rozmanitost důvodů stávek a přerušení práce. Bezprostředními důvody stávky jsou především nespokojenost se mzdou, pracovními podmínkami a hrozba propuštění. Dlouhodobými důvody jsou nízká konjunktura, odvětví, politický kontext, cyklus ekonomiky a kultura stávek. Některé stávky byly namířené proti přijímání určitých pracovníků, černocho, Asiatů, žen, zatímco jiné stávky sjednocovaly pracovníky různých ras i národností [Brenner, Day, Ness 2009: 19]. Podle ortodoxně marxistických autorů, velké množství stávek vypukne z toho důvodu, že existuje snaha kapitalistů ještě více snížit mzdu pracujících. Snahou pracujících pak je jakýmkoliv způsobem si zlepšit výši mzdy. Tím dochází k boji mezi pracujícími a zaměstnavateli. Takovýchto pracujících stále přibývá, stále přibývá nezaměstnaných a pro pracující je nemožné bojovat proti zaměstnavateli jednotlivě. Pokud se tedy pracující nepostaví na odpor svým zaměstnavatelům, tak nedosáhnou svých požadavků a změn [Lenin, Stalin, 1951: 56-57].

3.2 Typologie stávek

Stávky jsou obvykle typologizovány na základě jejich účelu nebo taktiky, které používají. Nejčastější stávky, které se vyskytují, jsou stávky týkající se ekonomických požadavků. *Hospodářská stávka* je specifická snahou o zlepšení podmínek týkající se zaměstnanosti, jako je vyšší plat, zaměstnanecké výhody a pracovní podmínky zaměstnance. V historii ale i v současnosti jsou hospodářské stávky nejčastějším typem stávek [Brecher 1997: 2].

Dalším typem stávky jsou stávky proti nekalým pracovním praktikám. V širším slova smyslu jde o reakci na porušení práv

zaměstnanců, organizovat se kolektivně a vyjednávat ohledně diskriminace zaměstnanců, ohledně propouštění zaměstnanců. Příkladem je stávka proti zákazu odborů na pracovišti [tamtéž: 2].

Uznávací stávka je stávka organizovaná zaměstnanci proti zaměstnavatelům, aby zaměstnavatelé uznali jejich organizaci jako zastupující kolektivní orgán pro jejich práva a vyjednávání [tamtéž: 2].

Ilegální stávka se týká okruhu zaměstnanců, jejichž hlavní snahou je získat větší ekonomické výhody i přes smluvní zákaz zahájení stávky [tamtéž: 2].

Divoká stávka je vedena zaměstnanci bez souhlasu odborů. Tuto stávku vedou zaměstnanci sami za sebe. Tyto stávky jsou krátkodobé a snahou zaměstnanců je protestovat proti konkrétním problémům, jako je nebezpečí na pracovišti. Tyto stávky mají velikou tendenci k prosazení požadavků, problém je v tom, že tyto stávky jsou nezákonné a krátkodobé. Z důvodu jejich krátkodobosti je velmi obtížné tyto stávky reflektovat a kontrolovat [tamtéž: 2; Warneck 2007: 13].

Podpurná stávka je stávka pořádána jinou skupinou pro podporu skupiny, již se problém týká. Tyto stávky jsou také známé též pod názvem sekundární stávky. Mohou dosahovat velikého vlivu, i proto, že vytvářejí širokou solidaritu mezi různými skupinami zaměstnanců. Existují dokonce mezinárodní sekundární akce [tamtéž: 2, 8-10].

Stávky nakladačů se vyznačují odmítnutím zaměstnanců vykonat určitou práci, pozice stávkujících se zvyšuje, neboť když zboží nesloží, tak se zkazí. Jde o odmítnutí některých zaměstnanců naložit, zpracovat nebo transportovat zboží, protože se domnívají, že práce, kterou vykonávají, je nedostatečně ohodnocena [tamtéž: 2].

Jurisdikční stávka je stávka mezi odbory za to, který z odborů by měl mít právo na vyjednávání se svým zaměstnavatelem. Jedná se o uznání určitých odborů ze strany zaměstnavatelů za legitimního partnera. Nejčastěji se tyto stávky objevovaly ve stavebním průmyslu [tamtéž: 2].

Výluka zaměstnavatelů probíhá v případě, kdy zaměstnavatel odmítá zaměstnancům vstup na pracoviště nebo jim odmítá dát práci, dokud zaměstnanci nepřistoupí na pracovní podmínky zaměstnavatele. Odbory byly ustanoveny regulačním systémem k tomu, aby k takovýmto akcím zaměstnavatelů nedocházelo. Nejčastěji k nim docházelo opět ve stavebním průmyslu [tamtéž: 2].

Politická stávka je stávka navržená k dosažení specifického politického požadavku, jakým je změna legislativy nebo změna regulace. Čistě politické stávky jsou ve většině evropských zemí zakázány, výjimkami jsou Dánsko, Finsko, Itálie a Norsko. Politická stávka je přímo namířena proti vládě a zpravidla se týká záležitostí, které nesouvisí s pracovními vztahy [tamtéž: 2; Warneck 2007: 14].

Generální stávka je stávka pracovníků mnoha odvětví, vyskytujících se v určitém místě, obvykle působící během stávkové vlny a obvykle zaměřena proti vládě [Warneck 2007: 14].

Okupační stávka je stávka, kdy zaměstnanci odmítnou opustit pracoviště, dokud se problém nevyřeší. Zaměstnanci zaberou prostory zaměstnavatele, nebo jejich části, v průběhu této stávky může výroba plně nebo částečně pokračovat [tamtéž: 14].

Bojkot je typem stávky, kdy zaměstnanec odmítne pracovat pouze pro určitého zaměstnavatele (subdodavatele), například z důvodu, že v jeho podnicích dochází k porušování práv pracujících [tamtéž: 13].

Selektivní stávka je zaměřena pouze na část určitého odvětví či společnosti, zatímco ostatní zaměstnanci pracují, i když stávku podporují. Rotující stávka je stávka organizovaná tak, že v každém okamžiku stávkuje pouze skupina zaměstnanců a skupiny se střídají. Solidární akce je společné přerušení práce zaměstnanci jednoho zaměstnavatele s cílem podpořit stávkující zaměstnance jiného zaměstnavatele nebo na zaměstnavatele vyvinout nepřímý tlak. Střídavá stávka je krátká stávka organizovaná v krátkých časových úsecích po určité období. Výstražná stávka je stávka velmi krátkého trvání organizovaná před zahájením skutečné kolektivní akce [tamtéž: 13].

Na všechny tyto typy stávek je možné i přes jejich velké odlišnosti aplikovat tři základní charakteristiky. Především se jedná o tendenci ustanovit moc pracujících na pracovišti i mimo něj, o rozšíření vzájemnosti a vzájemné podpory mezi odlišnými skupinami pracovníků a o tendence pracovníků mít vliv nad jejich vlastními aktivitami na pracovišti [Brecher 1997: 2].

Podle okruhu stávkujících zaměstnanců je možné stávky dělit na podnikové, kterých se účastní zaměstnanci jednoho podniku, a stávky nepodnikové, které mohou nabýt podobu stávek oborových, regionálních, případně až generálních. Podle délky trvání jde o stávky krátkodobé (výstražné) a dlouhodobé či časově neomezené [Steiger, Neterda, Kužvart 2011: 3].

3.3 Stávkové hnutí v Evropě

Stávky se začaly v Evropě vyskytovat již ve středověku. Stávková aktivita v tehdejší době byla závislá na dopravě a komunikačních sítích, které zprostředkovávaly distribuci zboží, zejména šlo tedy o stávky, které

se týkaly přepravy zboží. Přičemž se tyto stávky vyskytovaly v určitých cyklech, které se opakovaly [Silver 2003: 97-98].

První významnější stávky se začínaly objevovat s příchodem kapitalismu. Stávky začaly vznikat a rozšiřovat se tam, kde vznikaly a rozšiřovaly se továrny. Lze souhlasit s ortodoxními marxisty, že tato situace nastala, neboť kapitalismus vedl nevyhnutelně k boji dělníků s továrníky. Dělníci byli nuceni vyrábět produkty, za jejichž výrobu dostávali mzdu, z které mnohdy nemohli ani vyžít. Tak začalo docházet k prvním bojům mezi kapitalisty a dělníky, které začaly vrcholit stávkami. Ve všech evropských zemích se začal projevovat odpor dělníků v jednotlivých vzpourách a ve všech zemích vznikla jednotlivá povstání a více či méně pokojné stávky [Lenin, Stalin 1951: 55-57].

Stávky v Evropě se začaly objevovat především v druhé polovině 19. století a ve století dvacátém. Od počátku čtyřicátých let 20. století proběhl prudký pokles stávkového hnutí a v době studené války můžeme říct, že v Evropě až na několik málo výjimek, jako v roce 1968 ve Francii a ve Velké Británii v 70. letech a zejména období polské Solidarity v letech sedmdesátých a osmdesátých, ke stávkám příliš nedocházelo [Tomský et al. 1987: 155].

Stávková aktivita se týkala též východní Evropy, kde byly stávky zakázány a odborové hnutí bylo podřízeno státu. Solidarita, která vznikla v Polsku v roce 1980, jako nezávislý samosprávný odborový svaz se stala největším hnutím pracujících v dějinách Polska. Hlavním důvodem protestu pracujících proti státu byla nespravedlnost, zneužívání moci a monopolizace práva na určování a vyjadřování tužeb národa a přispěla rozhodující silou k delegitimizaci komunistického režimu v Polsku i v celém východním bloku [Tomský et al. 1987: 156-157].

K nejvýznamnějším stávkám v historii českých zemí docházelo mezi léty 1870-1930. K absolutně největším stávkám došlo roku 1920. Téměř všechny stávky byly vyvrcholením nespokojenosti s politickou situací a nespokojeností s tehdejšími pracovními a mzdovými poměry. První významnější stávka proběhla v roce 1870 v severočeském Svárově. V severních Čechách proběhla první velká generální stávka v roce 1882, v roce 1894 na Ostravsku a v roce 1912 opět na severní Moravě. Nejvýznamnější stávky se ale objevily až v roce 1920. Především šlo o Prosincovou generální stávku, která proběhla v roce 1920 po celé republice, která navazovala na politické události té doby v tehdejší Československu a která vedla ke stávce za zlepšení životních podmínek pracujících [Polák 1985: 7-9]. Právě generální stávka roku 1920 s centrem v Kladně, je modelem politické stávky [Šíkola et al. 1970: 3]. V tomtéž roce proběhla i stávka v Oslavanech, Rosicích a Hodoníně. Počátkem 30. let opět nastává vlna stávek v souvislosti s hospodářskou krizí. V roce 1931 je to stávka ve Frývaldově. Pravděpodobně nejvýznamnější stávkou, která v dějinách českých zemí proběhla, byla stávka na Mostecku v roce 1932. Hospodářská krize vedla k vysokému omezování výroby a k masovému propouštění a tím rostla nezaměstnanost do obrovských rozměrů. Těm, kteří stále měli práci, byly vypláceny velice nízké mzdy, ale požadovány po nich větší úkony, což stálo na počátku této stávky. I v tomto období docházelo k dalším menším stávkám, které vyplynuly z velkých a významných stávek a staly se jejich součástí, a i tyto malé stávky měly veliký význam pro další vývoj v českém kontextu [Fröhlichová 1967: 1-3]. Po druhé světové válce se již žádné významné stávky v dějinách českého státu nevyskytují, nepočítáme-li politickou generální stávku v únoru 1948 za prosazení mocenských požadavků KSČ, nebo generální stávku za prosazení požadavků Občanského fóra v prosinci 1989.

3.4 Specifika stávkového hnutí v USA

V americkém kontextu byly stávky všudypřítomné, především pak za koloniálního období. Nelze přesně určit, kolik stávek v USA proběhlo od prvního okamžiku kolonizace, ale stávkové statistiky ukazují veliký rozsah stávkové aktivity. Jejich výskyt se silně zvýšil během 19. století. První stávky se vyskytly u železničních společností a to v polovině 19. století. První stávky v období industrializace byly vedeny zkušenými řemeslníky [Brenner, Day, Ness 2009: 18-19].

Stávky měly velmi často násilný průběh. V důsledku stávek se rovnováha sil mezi zaměstnavateli a zaměstnanci posunula ve prospěch druhé skupiny a stávky byly klíčovými událostmi, které napomohly k vytvoření kolektivního vědomí mezi zaměstnanci [tamtéž: 18-19].

Počet stávek nebyl v průběhu dějin USA stabilní, spíše existovala jejich vysoká variabilita, přičemž nejvyšší počet stávek se objevuje v průběhu druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století. Zpočátku stávky probíhaly v centrech měst [tamtéž: 18-19].

V roce 1886 vzniká Federace organizovaných řemesel a práce. Odbory jsou záhy reorganizovány jako Americká federace práce. Zahrnují především svazy řemeslníků a stávají se nejdůležitější odborovou federací v zemi. Stávková aktivita v USA vyvrcholila v roce 1886 na prvního máje. Počátkem května zahájilo přibližně 350 tisíc pracovníků celostátní stávku s požadavkem osmihodinové pracovní doby. Tato stávka byla násilně potlačena. Přesto byla vrcholem stávkové aktivity a inspirací k dalším akcím. Počet stávek v roce 1886 byl více než trojnásobný oproti předchozím rokům. Tato stávková vlna se rozšířila od řemeslníků k železničářům, horníkům a továrním dělníkům. V tomto období poprvé vstoupily stávky do povědomí celé společnosti. Tyto

stávky a odbory hledaly kolektivní pracovní monopol k získání kontroly nad zaměstnavateli. Většina továrního proletariátu se ke stávkovému hnutí připojila až na konci 19. století, přičemž do té doby byly stávky prováděny především dobře placenými pracovníky [tamtéž: 33-34].

Bez ohledu na rozsah stávek a jejich velikost měly stávky vážný dopad na americkou ekonomiku a na celou společnost. Stávky změnily především život samotných zaměstnanců a zaměstnavatelů. Od počátku 20. století začínají převažovat regulované stávky, po krátkém vyvrcholení během 1. světové války a hospodářské krize jejich význam upadá, zvláště od 70. let. Od roku 1980 do roku 2000 podíl stávkujících pracovníků v USA klesl téměř o osmdesát procent. Členství odborových svazů dosahuje maximum po roce 1945, od 70. let odborová organizovanost opět upadá. Důvodem opět není spokojenost pracujících, ale spíše již výše zmíněné změny v ekonomické organizaci podniků, globalizaci, flexibilizaci [tamtéž: 33-34].

3.5 Budoucnost stávek

Poklesy stávkové aktivity vyvolaly otázky týkající se budoucnosti stávkového hnutí. Zůstává otázkou, zda jsou odbory pouhým přežitkem starého průmyslového věku nekvalifikovaných dělníků. Vzdělaní pracovníci se v dnešní době odmítají podílet na kolektivním vyjednávání a dávají přednost vyhlídkám, které jsou pro jejich vlastní zájmy úspěšnější prostřednictvím individuálního vyjednávání [Brenner, Day, Ness 2009: 27]. Nicméně se nezdá, že by stávky zcela vymizely a že by se stávkovalo pouze v průmyslovém odvětví. Stávkuje se i v odvětví služeb.

Aby došlo i v období globalizace ke stávce, tak se musí určité odvětví, určitá země, nacházet v určitém velmi specifickém vývojovém cyklu nespokojenosti. Záleží ale i na tom, v jakém průmyslovém odvětví

ke stávkám dochází. Lze celkem s jistotou tvrdit, že ke stávkám dochází i dnes nejčastěji v odvětvích, která jsou charakteristická silnou konkurencí a svým globálním charakterem. Těžiště hlavních pracovních nepokojů se posouvá spolu s geografickými změnami ve výrobě v rámci kapitalistického průmyslu dané epochy i mezi průmyslem a postupným poklesem výrobního cyklu. Do budoucna lze očekávat, že konflikty a nespokojenost s prací se bude vyskytovat především v nových odvětvích, ale i přesto je velice těžké predikovat a přesně určit vývoj výrobního průmyslu, který hraje hlavní roli v procesu akumulace kapitálu a s tím analogicky souvisí rozvoj textilního průmyslu v 19. století a automobilového průmyslu ve století dvacátém. Pravděpodobnost nejvyšší koncentrace pracovních nepokojů v 21. století existuje podle Silverové v zemích, kde je soustředěn výrobní průmysl na elektrotechniku, textil a automobily a kde převažují střední a nižší příjmy. Celkově ale pracovní nespokojenost ve službách celosvětově roste a pravděpodobně i nadále do budoucna poroste. Vzhledem k různorodosti služeb není snadné predikovat vývoj do budoucna, ale vzhledem k podobnosti s vývojem textilního a automobilového průmyslu lze předpokládat, že vývoj nespokojenosti bude ve službách stejného rázu. Problém pracovní nespokojenosti ve 20. století je také podle Silverové spojen s trajektorií cyklů světové politiky a s produktovými cykly, tedy, když je nějaké zboží v zárodku či expanduje, je spojeno se ziskem a pravděpodobnost stávek je malá. Když zboží upadá, upadá i zisk a pravděpodobnost stávek se zvyšuje. Podle většiny autorů ani v budoucnosti k vymizení stávek proto nedojde. [Silver 2003: 101-104, 122-123].

4 ODBORY

Odbory existují ve všech západních zemích, rozdíl je v jejich vlivu. Všechny západní země uznávají právo na stávkou jakožto nástroj k prosazování ekonomických požadavků a nespokojenosti, tyto stávky lze považovat za jakýsi jev, bez kterého se neobejde dnešní průmyslová výroba [Giddens 1999: 316].

Účelem sdružování se v odborových organizacích je především ochrana hospodářských a sociálních zájmů zaměstnanců a jejich efektivnější prosazování. Nezbytným předpokladem svobodné odborové činnosti je rovněž politická i finanční nezávislost. Odbory mohou jednat jménem všech zaměstnanců a uzavírat kolektivní smlouvy, vystupují jako představitelé všech zaměstnanců a hrají klíčovou roli při řešení zaměstnaneckých otázek [Mazánková 2010: 7-10].

Zjednodušeně lze říci, že odbory jsou jakýmsi masovým sociálním hnutím, přičemž první organizace podobné odborům začaly vznikat ke konci 18. století. Především to bylo kvůli podpůrné činnosti hájící zájmy svých členů a zaměstnanců. K celkovému prosazení jejich činnosti a legalizaci došlo ovšem až ke konci století devatenáctého a zejména pak v prvních desetiletích století dvacátého. Největšího vlivu odbory dosáhly po 1. světové válce, kdy většina stávek již neprobíhala samovolně, spontánně, nýbrž právě pod vlivem odborů. Tehdy dokonce odbory dosáhly ustavení tzv. ghentského systému, kdy bylo vyplácení sociálních, zdravotních a důchodových podpor vázáno na členství v odborech. Hlavním důvodem vzniku odborů byla obrana dělníků před mocí jejich zaměstnavatelů. Vznikly tedy na obranu hmotných zájmů dělníků v průmyslovém prostředí, které jim poskytuje pouze málo formální pomoci. V současné době se odbory setkávají zejména se třemi problémy, kterými jsou stále se zvyšující nezaměstnanost, úpadek

starých průmyslových odvětví a rostoucí mezinárodní konkurence, následkem čehož dochází ke dříve nevídanému poklesu odborové organizovanosti a úpadku vlivu odborů [Craver 1998: 17-18; Giddens 1999: 315-317].

Úloha, kterou odbory v Evropě hrají, má svou dlouhou historickou tradici a je založena na výsledcích dlouholetého boje za plnou zaměstnanost, řádné mzdy a přiměřené pracovní standardy pro všechny pracovníky. Hlavním úkolem odborů v Evropě je obhájení těchto vymožeností. Současnou úlohou odborů je zároveň hledat příležitosti a způsoby pro zlepšení postavení pracovní síly [Evropské odbory 2002: 10].

V některých státech vzniká silné odborové hnutí, z něhož vyrůstá dělnická strana a v jiných dělnická strana dává vznik odborovým organizacím. V roce 1866 Marx prohlásil, že jedině odborová organizace může politickou cestou prosadit požadavky podbarvené ideologií mezinárodní pracující třídy. Od té doby získávají odbory na síle. Prvním pokusem z řad odborů byla iniciativa Parlamentního výboru odborů v Londýně roku 1888. Od počátku 19. století o sobě začaly odbory dávat vědět stále častěji prostřednictvím konferencí odborářů. Odborové hnutí prošlo po ruské revoluci rozkladným procesem a odborové organizace komunistické vytvořily svou vlastní „Rudou odborovou internacionálu“. Mezi první a druhou světovou válkou došlo ke značnému poklesu členů v řadách odborového svazu, neboť odbory byly zakazovány různými fašistickými režimy a bylo proto nutné vytvořit úplně novou organizaci, která bude odolná proti všem nepříznivým organizacím. Tato organizace byla nazvána Světovou odborovou federací [Ječný, Tauer, Kabourek 1947: 13-24].

Boj proti společnému nepříteli vedl po roce 1945 k přesvědčení o výhodnosti existence jednotných odborů a odborové svazy se poté v západní Evropě integrují a dominantní vliv v jejich rámci získává sociální demokracie [Bakašová, Rytikov 1952: 5-16]. Po druhé světové válce začal též proces, který vyžadoval stále větší celoevropskou integraci odborů ve smyslu zastupování jejich zájmů na evropské úrovni [Evropské odbory 2002: 11].

V průběhu 20. století došlo k velikým změnám, které se týkaly počtu členů odborů v celosvětovém měřítku. Tuto skutečnost lze nejlépe ukázat na příkladu USA. V průběhu několika desetiletí došlo k obrovskému navýšení členů odborů a to zejména od roku 1935 do roku 1950, přičemž v 70. letech 20. století se dostaly na svůj vrchol, který souvisel s velkým počtem stávek v tehdejší době. Od 80. let začalo docházet k poklesu vlivu samotných odborů, který vyvrcholil v letech devadesátých [Craver 1998: 15-16]. Otázkou v tomto ohledu zůstává, zda odborové organizace mají opravdu zastaralý charakter? Jsou vůbec ještě potřebné a v jakých ohledech? Jsou schopny svou funkci i nadále vykonávat? [Craver 1998: 20-22].

4.1 Vývoj odborů v českých zemích

4.1.1 Vývoj odborů v Čechách před rokem 1989

Za okamžik zrodu odborového hnutí v habsburské monarchii je považován rok 1870. Tehdy byl rakouským parlamentem schválen zákon o koaliční dohodě, na základě něhož se dosavadní dělnické spolky, zaměřené především na podpůrnou činnost, transformovaly do odborových organizací, hájících všestranné a legální zájmy svých členů a ostatních zaměstnanců [Mazánková 2010: 10-11].

Následně se odbory na našem území ve větším měřítku začaly formovat v 90. letech 19. století, a to především na národnostním základě a v závislosti na politických stranách. V období let 1918 až 1939, dochází k dalšímu rozvoji odborového hnutí. Především začínají být diskutovány otázky týkající se prosazování požadavků, jako bylo právo na shromažďování kvůli požadavku čtyřicetihodinového pracovního týdne, či jednotného kodexu pracovního práva [tamtéž: 10-11].

Posílení role odborů a jejich postavení nastalo především v polovině 20. let 20. století, a to zejména díky gentskému systému, který přenáší na odborové organizace zodpovědnost za vyplácení podpor v nezaměstnanosti [tamtéž: 10-11].

Konec republiky postihl i odborové hnutí a ukončil období odborové plurality. Za války působily na území Protektorátu Čechy a Morava dvě nově vytvořené odborové organizace, větší Národní odborová ústředna zaměstnanecká a menší Ústředí veřejných zaměstnanců, které postupně pohltily všechny existující odborové spolky, svazy i ústředny [tamtéž: 10-11].

V roce 1945 je již s odbory počítáno jako s právoplatnými zástupci zaměstnanců. Revoluční odborové hnutí té doby tak mělo nejen tradiční odborová práva, ale získalo i plné oprávnění zástupce zaměstnanců v jednotlivých podnicích. Činnost vrcholných odborových orgánů i základních odborových organizací se po roce 1948 stávala formálnější a odbory ztrácely v důsledku centrálního řízení společnosti svůj přirozený prostor pro kolektivní vyjednávání a byly zcela podřízeny mocenskému monopolu KSČ [tamtéž: 10-11].

Z područí komunistické strany se ROH vymanilo pouze v letech 1968-1969, kdy se zapojilo do obrodného procesu a začalo hledat nové metody práce, ale i svou novou identitu. I přesto odbory podlehly

normalizaci a došlo k opětovnému podřízení odborů KSČ, přičemž v té době se činnost odborových orgánů stávala formálnější. Tato nadvláda strany nad odbory končí sametovou revolucí, která se pochopitelně projevila specifickým způsobem v této, doposud masové organizaci [Pokorný 2010: 48-50].

4.1.2 Transformace odborů v českých zemích po roce 1989

Hlavní změny v postavení odborů přinesla legislativa po revoluci v roce 1989. Právě úspěšným průběhem generální stávky v roce 1989 začala nová kapitola činnosti Sdružení stávkových výborů, spjatá již přímo s odborovým hnutím. K založení nových českých odborů došlo v březnu 1990 a od počátku se velmi vstřícně stavěly k transformačnímu procesu společnosti. Tato nová instituce byla nazvána Československou konfederací odborových svazů a měla usilovat především o vytvoření akční jednoty odborového hnutí na principu odborové sounáležitosti, solidarity a společných zájmů odborových svazů a o obhajobu oprávněných zájmů a práv pracujících. Na počátku ekonomické transformace odbory silně podporovaly radikální kroky liberálně laděné ekonomické reformy. Překážkou samostatnějšího působení bylo především to, že v tehdejší době měly odbory velice špatné postavení ve společnosti, která na ně pohlížela jako na relikty komunismu [Pokorný 2010: 6-22, 61].

Pro postkomunistické odbory existoval zásadní problém jednotného postupu a akceschopnosti. Počátkem 90. let téměř nedocházelo ke konfrontaci odborového principu s politickou organizací odborů podle politických stran. Odpor vůči monopolizaci odborů politickými stranami byl příliš silný. Vedle hlavního proudu odborového hnutí se začaly vytvářet i zárodky nových samostatných odborů. Na tendence osamostatnění

odborů bylo pohlíženo představiteli nového odborového hnutí s porozuměním a domnívali se, že konkurence mezi jednotlivými odborovými organizacemi bude celému odborovému hnutí ku prospěchu [tamtéž: 36-38, 56].

Hlavní ekonomický požadavek odborů představovalo počátkem 90. let odstranění regulace mezd. Odboroví vyjednávači tvrdili, že jde o nesystémový, netržní prvek, o prvek neúčinný, protože nízké mzdy nutí pracovníky vyhledávat další zdroje příjmů. Přičemž součástí mzdových požadavků bylo i stanovení minimální mzdy. Přáním představitelů vlády nebylo, aby nové odbory byly spojeny se státem jako dříve, ale očekávali, že odbory budou jen podporovat a usnadňovat chystanou transformaci [tamtéž: 58].

V současnosti existuje v České republice rozvinutá odborová struktura, jejímiž nejnižšími jednotkami jsou základní odborové organizace, které působí přímo u jednotlivých zaměstnavatelů. Mezi základní úkoly odborových organizací patří zejména vytváření podmínek pro uplatňování pracovních, ekonomických, mzdových, sociálních a kulturních zájmů svých členů, zastupování členů při jednáních se zaměstnavatelem, spolurozhodování o tvorbě a rozdělování finančních prostředků, vedení kolektivního vyjednávání se zaměstnavatelem, zprostředkování styku svých členů s vyššími odborovými orgány [Mazánková 2010: 7].

5 PUBLIKACE ZABÝVAJÍCÍ SE PROBLEMATIKOU STÁVEK V LETECH 1948-1989

V této kapitole se zaměřím na kvalitativní a kvantitativní analýzu publikací, které byly vydány v letech 1959-1989 a které se zabývají problematikou stávkového hnutí. Jako materiál kvalitativní analýzy bylo použito dvacet publikací se slovem stávka, které se nachází v Národní knihovně v Praze. Velikou část této kapitoly budou tvořit myšlenky a úryvky z jednotlivých publikací, které budou sloužit k potvrzení a k ukázce, k jakým změnám v průběhu jednotlivých desetiletí docházelo.

Pro lepší přehlednost budou jednotlivá desetiletí řazena chronologicky a rozdělena do podkapitol, ve kterých budou samostatně zobrazeny jednotlivé komponenty, kterými se budu zabývat. Pro lepší uvedení do kontextu nejprve představím dobové kontexty, ve kterých se české země ocitly v letech 1948 - 1989.

V rámci komunistického režimu v Československu rozlišujeme jeho několik fází, první stalinistickou či totalitní, spadající do let 1948 – 1956, vyznačující se nejvyšší mírou represe a ideologizace společnosti, poté liberalizační fázi v letech 1956 – 1968, vyznačující se postupným uvolněním, oslabením represe. Pak je tu rok 1968 s již zcela demokratickou společenskou atmosférou. Konečně je zde normalizace spadající do let 1969 – 1989, která částečně obnovila dogmatismus, ideologičnost a represivitu stalinistického systému, ovšem spíše ve formální podobě a navíc zde byla tendence k postupnému oslabování těchto rysů ve druhé polovině 80. let [Cabada, Vodička 2003: 47-52].

5.1 Kvantitativní analýza publikací vydaných mezi lety 1948 - 1989

V kvantitativní analýze dokumentů se především zaměřím na to, kolik publikací bylo celkově vydáno se stávkovou tematikou, ve kterých letech bylo vydáno kolik publikací a jaké stávky jsou v nich popisovány. Analýza se zaměří na jednotlivá desetiletí a na to, v kterých letech byly publikace vydávány nejčastěji.

Mezi lety 1948 a 1989 docházelo k častému vydávání publikací s tematikou stávky, ať již šlo o historické romány, sborníky dokumentů, kroniky, historické studie, historické stati, přehledové stati, divadelní hry, informační brožury a almanachy, dokumenty, reportáže a historické monografie. Celkově bylo analyzováno 131 publikací, které mají v názvu slovo „stávka“. Nejvíce publikací bylo jednoznačně publikováno v padesátých letech, kdy bylo s touto tematikou vydáno čtyřicet pět publikací. Od začátku let šedesátých až do konce let osmdesátých počet těchto publikací klesá. Všechny publikace se v převážné většině zabývaly stávkami, které proběhly ve dvacátých a třicátých letech 20. století, které byly spojovány především se stávkami hornickými a silně ovlivnily historický kontext českého prostředí.

Ke konci čtyřicátých let, konkrétně z roku 1948 a 1949, byly ze 131 publikací vydány s tematikou stávek tři, přičemž dvě knihy jsou stejné, pouze vydány jiným nakladatelem. Všechny tři publikace jsou žánrově označeny jako romány a zaměřují se na stávku v Clarktonu.

V padesátých letech bylo celkem vydáno čtyřicet pět publikací, přičemž převážná většina publikací byla vydána v první polovině padesátých let. Po roce 1955 bylo vydáno pouze sedm publikací. Z celkového počtu publikací bylo osm románů, deset divadelních her, dvanáct historických studií, sedm sborníků dokumentů, tři reportáže, dvě historické monografie, dva almanachy a jedno časopisecké zpracování

dokumentů. Nejvíce publikací bylo vydáno v roce 1953, a to deset, v roce 1958 nebyla vydána žádná publikace. Velice často je zobrazována situace, která v českém prostředí panovala začátkem třicátých let a která byla spojena s hospodářskou krizí, nejčastěji jde o zobrazování Mostecké stávky z roku 1932 a stávky, které proběhly v roce 1931 v Duchcově, která opět souvisela se situací na Mostecku. Další publikace, které byly v té době nejčastěji vydány, byla tematika revolučního Kladenska a Prosincová generální stávka z roku 1920. Z období padesátých let jsou nejčastěji zobrazovány stávky, které ovlivnily české prostředí a které byly silně spjaté s ekonomickou krizí z dvacátých a třicátých let. Samozřejmě i v té době se objevují stávky, které proběhly v jiných evropských i mimoevropských zemích, jejichž výskyt v českém prostředí je pouze ojedinělý.

V šedesátých letech bylo vydáno třicet jedna publikací s názvem stávka. Nejvíce publikací bylo opět vydáno v první polovině šedesátých let, konkrétně v roce 1961 a 1962, v druhé polovině šedesátých let bylo pak již vydáno pouze osm publikací. Nejčastějším žánrem, který byl vydáván, byly historické studie, dále pak romány, přehledové statě, sborníky, kroniky, básně, almanachy a dokumenty. V těchto letech byly vydávány především publikace, které se zaměřovaly na vznik Komunistické strany Československa a dále publikace zaměřující se na stávky, které probíhaly především ke konci 19. století na Sokolovsku. Poměrně velké množství publikací se zaměřuje na Frývaldovskou stávku. Řada publikací se opět zabývá stávkou na Mostecku a Prosincovou stávkou.

V letech sedmdesátých bylo celkově vydáno dvacet sedm publikací se stávkovou tematikou. Nejvíce publikací bylo vydáno v roce 1972 a stejně jako v předchozích desetiletích byla i v první polovině šedesátých let vydána většina publikací s tematikou stávek. Bylo vydáno šest

románů, pět historických studií, čtyři sborníky, dva historické dokumenty, jedna stať, dva historické rozборы, jedna divadelní hra. V sedmdesátých letech byly mnohem častěji než v předchozích desetiletích publikovány knihy se stávkovou tematikou, které nebyly úzce spjaty s českým prostředím. Objevují se publikace o stávkovém hnutí z tehdejší NDR a jiných evropských zemí. Opět se objevují publikace s tematikou stávek, které proběhly v českém prostředí na konci století devatenáctého a ve dvacátých a třicátých letech století dvacátého, opět se jedná o stávku v Duchcově, stávku na Mostecku, Frývaldovskou a Kladenskou stávku.

V osmdesátých letech bylo celkem vydáno dvacet pět publikací. Největší počet publikací byl vydán v roce 1980 a 1982 a stejně jako v minulých desetiletích byla většina publikací vydána v první polovině osmdesátých let. Nejčastěji byly vydávány historické studie, kterých bylo vydáno dvanáct, dvě ekonomické studie, dvě výběrové bibliografie, dvě příručky, jedna kritika, jeden román a jeden almanach a dále brožury. I v letech osmdesátých jsou nejčastěji zobrazovány stávky z dvacátých a třicátých let. V období osmdesátých let začínají být zobrazovány mnohem častěji stávky, které proběhly ve východní Evropě, zejména v Rusku. Dochází k častějšímu zobrazování stávek v západní Evropě a dochází i k vydávání publikací, které se zaměřují nejen na popis, ale na teorii stávkového hnutí.

Z analýzy 131 knih, ve které jsem se zaměřila na to, jaké stávky byly v letech 1948 až 1989 zobrazovány, kolik publikací bylo vydáno a jak se tento trend měnil v průběhu jednotlivých desetiletí, je zřejmé, že vydávání knih se stávkovou tematikou má klesající tendenci. Tato tendence souvisí s poválečným vývojem a s aktualitou stávkového hnutí. Je zřejmé, že ke konci čtyřicátých let a v letech padesátých bylo povědomí o stávkách vyšší než v následujících desetiletích a zároveň komunistický režim pocítoval větší potřebu stávky ideologicky využívat.

Nejčastěji byly vydávány publikace, které se týkaly českého prostředí a stávek, které byly významné pro následující vývoj, nebo měly takový revoluční či tragický charakter, že byly historicky nepřehlédnutelné. Výraznější změna se začala objevovat až v osmdesátých letech, kdy začalo docházet k zobrazování stávek i z ostatních oblastí Evropy a začaly vycházet teoretické publikace, už nikoli pouze publikace popisující průběh jedné stávkové akce. Také je patrná změna v ústupu beletrie zabývající se stávkami. Zatímco v 50. letech je stávka předmětem beletrie i vědy, od 60. let přestává figurovat jako téma románů i básní.

Celkově se z názvů publikací a jejich množství můžeme domnívat, že psaní o stávkách patřilo k oblíbeným tématům komunistické propagandy, které se pokoušela vykreslovat minulost jako jeden velký sociální konflikt. Je také zřejmé, že komunisté usilovali o to, aby byli viděni jako hlavní činitel ve stávkách a naopak byla umenšována role sociální demokracie. Proto je pochopitelné, že byla hlavní pozornost věnována stávkám za první republiky, kdy komunisté již existovali.

5.2 Kvalitativní analýza publikací vydaných v letech 1948-1989

V rámci kvalitativní analýzy bylo analyzováno dvacet knih, které byly vydány mezi lety 1948 - 1989 a které se nachází v Národní knihovně v Praze. Z každého desetiletí bylo vybráno pět publikací, ve kterých jsem se zaměřila na identifikování strategií, jakým způsobem bylo v minulosti zobrazováno období stávek, či události, které se stávkami souvisí. V rámci analýzy byly kladeny otázky, jak byli zobrazováni stávkující, jak kapitalisté, jak státní aparát, muži, ženy, stávkokazové. Především mi šlo o to, jak byla minulost zobrazována, nikoli o to, jaká dávná minulost byla. Zajímalo mě, jak se mění pohled v jednotlivých desetiletích, kdy byly jednotlivé publikace vydávány, v souvislosti s politickými změnami.

Vycházela jsem z předpokladu, že to, jak je o jednotlivých stávkách psáno, úzce souvisí s postavením komunistické strany v aktuálním období, s čímž dochází ke změnám obrazů jednotlivých komponentů.

5.2.1 Publikace vydané v padesátých letech

V rámci analýzy padesátých let bylo vybráno pět publikací, které se zabývají problematikou stávek. Byly použity publikace „Mostecká stávka 1932“, „Frývaldovská stávka“, „Oslavanská stávka“, „Místo chleba olovo: Frývaldovská stávka“, „Dokumenty o skutečské stávce v roce 1932“.

V publikacích, které byly vydány v padesátých letech, je v popisu komponentů, které se zapojily do stávky, zřejmý vliv komunistické strany. Komunistická strana je vykreslena jako hrdina podporující stávkující a bojující za ně.

5.2.1.1 Zobrazení stávkujících

Zaměstnané i nezaměstnané dělnictvo je líčeno jako silně radikalizovaná masa se snahou o vstup do revolučního hnutí proti kapitalistickému režimu. Horníci byli zobrazováni jako „*překypující odhodlaností vedeni bojovnou náladou*“, zároveň ale zachovávající klid, disciplínu a pozitivní náladu. Na jejich vystupování byla zřejmá odhodlanost, organizovanost a uvědomělá proletářská disciplína. Horníci aktivní v této stávce byli zobrazováni jako vzor do budoucna pro všechny ostatní stávkující, tito horníci byli opěvováni, měli být příkladem, byli „*hrdiny v boji proti kapitalistickému teroru*“, zároveň vyvolávali solidaritu, nadšený souhlas na straně dalších dělníků nejen v českém prostředí, ale i v zahraničí. Obyčejní lidé byli zobrazováni jako „*oběti stávky a demonstrace*“. To vedlo k silnému pobouření horníků, kteří „*byli schopni*

bránit se jakýmikoliv prostředky“. Zároveň ale to, jak se cítili, vedlo k tomu, že v sobě měli dostatek odvahy a snahy bojovat dále navzdory odporu buržoazie a četnictva. Násilí, které při této stávce vypuklo, bylo popisováno jako radikální, masový a krutý zákrok proti dělníkům. Dělníci, kteří v podstatě stávkou a násilím zahájili, byli považováni za oběti vládního sociálního systému, který právě vyvrcholil těmito událostmi. Mnohdy dle popisu docházelo k vyprovokovaným vraždám, kdy přišlo o život poměrně velké množství horníků [Vebr 1955: 13-15, 110, 254-256].

Stávkující jsou vykresleni nejen jako oběti, ale také jako *„vyprovokovaná masa vyjadřující se k otázkám konfiskací, majitelům podniků a vůbec k vedení podniků*“. Celkově je ale opět zdůrazňována organizovanost a solidarita [Hrubý et al. 1957: 28].

Proletariát je zobrazen jako obětavý hrdina. Proletariát je schopný vést podniky lépe než kapitalisté, což dokazuje obětavost, masový růst údernického hnutí [Durdík 1951: 10-11]. *„Upracovaní kameníci, tvrdí jak žula, nepřestali v buržoasní republice nikdy bojovat za svůj lepší život. Celý jejich život v předmnichovské republice je naplněn ostrými zápasy proti útokům lomařů*“. Zároveň byli stávkující jen okrajově líčeni jako hrubí a drzí, což bylo ovšem vysvětlováno jejich nuznými podmínkami: *„Drzost a hrubost lomařů mohla stoupat především proto, že bída a nouze se zahnízdila v každé chalupě kameníka a nutila jej zahájit práci, aby neumřeli hladem*“ [Kaplan 1957: 8; 15].

Pravou esencí nejlepších vlastností pracujících je komunistická strana: Komunisté byli zobrazováni jako podporující dělníky, jako ti, kteří je dovedou ke stávce [Vebr 1955: 41, 131, 169, 264]. Stejně tak komunistická strana, která neúnavně bojovala za horníky proti útoku uhlobaronů. Na postoje komunistů je patrný nejen silný odpor k buržoazii

ale též k českým Němcům, vystupují jako silní vlastenci [Hrubý et al. 1957: 32].

Komunisté vystupují zásadově a nekompromisně proti vládě a vládnoucím politikům a zároveň podporují stávkující a vyzývají je k další podpoře stávek a odsuzují politiku buržoazie, která normální občany pouze obelhává a lže jim. „...KSCM *myslela revolučně, mluvila revolučně a revolučně jednala*“ [Spurný 1951: 24-27, 33, 41-42, 51]. Státní aparát nikdy nepřestal usilovat o podlomení vlivu komunistů, což bylo hlavní podmínkou pro úplnou likvidaci stávky [Kaplan 1957: 29], neboť bez komunistů by zřejmě žádná stávka uspět nemohla.

5.2.1.2 Zobrazení státního aparátu

„Buržoazie využívá hospodářské krize k rozpoutání sociální a nacionální demagogie“, hlavně mezi maloměšťáky a pracujícími utlačovanými národy [Vebr 1955: 14]. Buržoazie byla zobrazována jako ta, která vedla štvavou kampaň proti stávkujícím, hlavní snahou buržoazie a státního aparátu tedy bylo zabránit dalšímu rozmachu stávky. Buržoazie přišla s novou taktikou proti horníkům, a to s taktikou, jež směřovala k likvidaci stávek. Snahou vlády bylo shodit veškerou vinu za stávku i krveprolití na horníky a komunisty, od stávky se snažila absolutně distancovat.

Vláda je zobrazována jako *„zrádce, který horníkům sliboval pomoc, místo čehož proti horníkům poslalo četnictvo, které mělo jakýmkoliv způsobem pozastavit postup horníků a to i za cenu krveprolití“*. Zároveň byla zobrazována jako zrádce, který jedná o hornících, jak se říká „o nich, bez nich“. Vláda rozhodovala o budoucnosti horníků a stávky, aniž by u toho byl kdokoliv přítomný [Vebr 1955: 172-173].

Zároveň byly některé složky státního aparátu zobrazovány jako vystupující protizákonně, v rozporu s novým lidově demokratickým řádem naší republiky. Buržoazie používala četníky k prosazení své moci. Postup buržoazie je přímo popsán takto: *„Frývaldov přímo charakterizuje fašistický, teroristický postup československé buržoazie a sociálně demokratických zrádců dělnické strany...“* *„Buržoazie naočkovala živnostníky a pracující předsudky, které stavěly hráz mezi společné dorozumění vrstev a národa“* [Hrubý et al. 1957: 28, 39].

Buržoazie je zobrazena jako *„přetvařující se aparát, přičemž to není překvapivé, problém je v tom, že tato skutečnost byla před stávkujícími masami zatajena i dalšími složkami státního aparátu“*. Zároveň je ale buržoazie ukázána jako ta, která vládne mocným reakčním státním aparátem a je si vědoma své síly a záměrně provokuje, aby se zbavila nebezpečí, které viděla v dělnické třídě. *„Buržoazie si uzurpovala vítězství pracujícího lidu, s pomocí svých věrných sociálně demokratických loutek si zajistila rozhodující ohniska moci ve státě, byla schopna si vytvořit účinný a oddaný nástroj proti dělnické třídě. Pevné postavení si snažila zajistit v armádě“* [Durdík 1951: 6-8, 21, 51].

Levice sociální demokracie je zobrazována jako neschopná využít příznivé mezinárodní situace, ani toho, že její nacionalizační požadavky vyjadřovaly přání velké části pracujících mas, a teprve založení KSČ a její bolševizace zavede tuto sílu na správnou cestu. Právice sociální demokracie je zobrazena jako odpudivý zrádce [Durdík 1951: 26-28, 34].

5.2.1.3 Zobrazení četnictva

Policie byla tehdy zobrazována jako aparát podřízený vládě, který má bojovat proti stávce všemi možnými prostředky. Vojáci a četnictvo byli zobrazováni jako všehoschopní, způsobující krveprolití a nenávist vůči

lidem. Vojáci a četnictvo byli těmi, kdo vytvářeli a započínali konflikty, které se udály mezi nimi a stávkujícími [Vebr 1955: 231, 254-257]. Četníci vystupovali až neúměrně krutě vůči horníkům. V průběhu stávky dochází k tomu, že stávkující nestávkují jen kvůli špatným pracovním podmínkám, ale hlavně kvůli krutosti, s jakou se snaží vláda jejich snahu potlačit, proti rozpuštění socialistických organizací, proti masovému zatýkání [Vebr 1955: 256-260].

„Četnictvo sloužilo buržoasní republice oddaněji než vojáci, kteří ve své většině pocházeli z lidu a kteří by se byli vhodnou agitací dali pro věc lidu získat“ [Durdík 1951: 57]. Ale i přesto nebylo úplně poslušno a dost často šlo ve své ničemné iniciativě i za rámce vládních nařízení: Četníci se snažili rozhánět a znemožnit průvod, aniž bylo prohlášeno, že můžou. Jsou zobrazováni jako bijící poslední hloučky stávkujících pažbami pušek [Spurný 1951: 20-22].

Četníci byli na úlohu v lomech velmi pečlivě vybírání a připravování: *„Když měla být schůze stávkujících, tak majitelé lomů nešetřili penězi na kořalku pro četníky, kteří tak dostávali odvalu a kuráž ostře proti kameníkům vystupovat“* [Kaplan 1957: 33].

5.2.1.4 Zobrazení stávkokazů

Jako stávkokazové jsou zde zobrazováni reformisté. tj. sociální demokracie, kteří se snažili stávku jakýmkoliv způsobem přerušit. *„Stávkokazové špinili KSČ a RO, jsou to zaprodanci kapitálu, kteří se snaží odvrátit horníky od boje“* [Vebr 1955: 174, 329].

„Jsou to ti, kteří rozpoutali v tisku štvavou kampaň proti komunistům, špinili stávkové výbory“. Stávkokazové byli z druhé strany

dle některých názorů nedostatečně chráněni při pokusech o nakládání uhlí [Vebr 1955: 218].

5.2.1.5 Zobrazení kapitalistů

Kapitalisté jsou zobrazováni zcela negativně, jako ti, kteří se snažili zvládnout narůstající politické potíže fašizací státního aparátu a zesíleným terorem vůči všemu pokrokovému a proti komunistickým stranám. „*Kapitalisté nutili dělníky ke zvýšení výkonu*“, kapitalisté tak představovali vykořisťovatele za účelem co nejvyšší efektivity práce, snažili se snížit výrobní náklady na minimum. Uhlobaroni byli zobrazováni naprosto stejně jako kapitalisté, jejich snahou bylo na dolech snížit co nejvíce výrobní náklady a zároveň s tím i mzdy [Vebr 1955: 13, 41]. Kapitalistický řád je zobrazován jako prohnilý, který přináší pracujícím bídu, hlad a politický teror [Vebr 1955: 228].

Zároveň jsou kapitalisté zobrazeni jako asociálové, kteří lžou z důvodu, že nemají na výplaty, musí omezovat provoz, propouštět a i kvůli zabavování výrobků, zastavování provozu a častým konfiskacím. „*Kapitalisté páchali vědomě křivdy na pracující třídě*“ [Hrubý et al. 1957: 7, 17, 39].

Kapitalistický řád té doby byl zobrazován za zpráchnivělý, zralý ke svému zhroucení a používající jedinou možnou metod k tomu aby se udržel – represi a diktaturu: „*Slabost kapitalistického řádu se projevovala mimo jiné též v tom, že Masarykova a Benešova republika používala v zájmu udržení panství vládnoucí třídy stejných metod, jakých používalo staré Rakousko-Uhersko, které velmi promyšleně poštvávalo jednu národnost proti druhé přesně podle pravidla: Rozděl a panuj!*“ [Spurný 1951: 43].

5.2.1.6 Zobrazení žen

Ženy jsou zobrazovány výhradně na straně stávkujících a byly zobrazovány stejně tak odhodlaně jako muži, vstupující do bojů se stejným nasazením a podporou stávky. Byly naprosto stejnými oběťmi stávky a následného krveprolití jako muži, rozdíl mezi muži a ženami v průběhu bojů nebyl rozlišován. Stejně jako muži i ony byly obětí činů vojáků. Na rozdíl od mužů jsou častěji vykreslovány společně s dětmi jako oběti. V jejich vystupování je vidět silná solidarita s ostatními účastníky stávky [Vebr 1955: 103, 254-257]. Ženy chápou, že *„s rychlým rozvojem průmyslu, musí i ony naplno nastoupit do pracovního procesu a že žádné zdravé ruce nemohou chybět, ženy zároveň svou plnoprávnost mohou stvrdit po boku svých mužů, aby i žena se může chopit budovatelského úsilí“* [Durdík 1951: 12].

„Ženy vydatně asistovaly, pomáhaly při odzbrojování, nosily náboje, při příjezdu vojska pokřikovaly na vojáky a tím dokázaly zviklat vojáky“ [Durdík 1951: 45].

5.2.2 Publikace vydané v šedesátých letech

Pro šedesátá léta byly vybrány publikace „Frývaldov“, „Trojice 1894“, „Stávka v kopřivnické vozovce roku 1912“, „Stávka dělníků na kanalizaci v Holešově“, „Velká stávka papírenský dělníků v roce 1925 ve Větrní“.

5.2.2.1 Zobrazení stávkujících

Dělníci jsou vykresleni jako utlačovaní, jako ti, kteří musí nést všechna břemena krize, ti, kteří jsou vykořisťováni nejen nedostatkem

mzdy, ale také nedostatkem potravin, kteří musí pracovat přesčas, a i tak ve vzduchu visí veliká hrozba propuštění. Je zde zobrazen i přerod v postupu dělníků, kteří zpočátku zastávají negativní postoj ke stávce, až postupem času a stále se zhoršujících podmínek narůstá jejich odhodlanost k boji za jejich zájmy, je mezi nimi vzájemná solidarita a silná soudržnost. Stávkující jsou současně vykresleni jako „*věřící ve vzájemnou solidaritu, zapojující se do agitací a snažící se odstranit majitele továren*“. Zároveň jako „*hladoví chudáci, kteří nemají oproti četnictvu dostatečné zbraně a bezduše bloudí po okolí, ale jsou i přesto jednotní a organizovaní*“ [Kocourek 1961: 9-11].

Zároveň jsou stávkující zobrazováni jako ti, kteří si uvědomují třídní nerovnosti, hluboký rozpor mezi svými zájmy a zájmy svých zaměstnavatelů a nutnost vzájemné solidarity vůči tyranství svých pánů a vyzývající dělníky k odporu. Odborový svaz, který byl složen ze stávkujících, byl popisován jako „*podporující organizace, pořádající přednášky, řečnická cvičení, půjčující socialistické knihy a časopisy*“. Postavení horníků pracujících na šachtách bylo nejhorší v monarchii, jejich životní úroveň stála v ostrém a křivolakém protikladu k bohatství a obrovským ziskům ostravských uhlobaronů a navíc byli v područí kapitalistů. V čase stávky jsou občas stávkující již poměrně negativně vykresleni „*válející se v lese nebo potulující se po okolí*“ [Dohnal, Jiřík 1964: 8, 14-16, 18, 23].

Dělnická třída je zároveň viděna i jako bojovná, ale trpící hladem a nezaměstnaností. Jejich situace se zhoršovala každým rokem. Byli silně solidární, organizovaní a jednotní, tato jednota však nakonec nevydržela útlak z ostatních stran [Cífková 1965: 9, 17, 33; Andrlík 1960: 25].

Stávkující byli i nadále zobrazováni jako jednotní: „*Ve chvíli vypuknutí stávky převedlo dělnictvo dokonalou jednotu bez rozdílu*“

politické i odborové příslušnosti a také bez rozdílu národnostního“ Zároveň mezi dělníky panovalo silné třídní uvědomění: „...*můj syn musí vytrvat ve stávce, i kdybych ho měl ubít“*, ale také jako pasivní masa: „*Veškeré akce dělnictva během stávky se vlastně omezovaly na pasivní odpor...“* [Otto 1963: 9, 22, 37].

Na rozdíl od 50. let je tedy zřejmé, že pracující začínají být vykreslováni poněkud rozporněji. Komunistická strana byla zobrazována i nadále jako ten, který chce zničit kapitalismus ve prospěch obyčejných lidí, komunisté byli považováni za ty, kteří důsledně bojovali za zájmy dělnictva a získávali si tak jejich důvěru. Komunisté byli těmi, kteří bojovali proti snížení mezd, byli těmi, kteří mají přímou politiku a ta jim umožnila získání dělníků. Na rozdíl od buržoazie jsou komunisté zobrazováni jako revolucionáři, kteří bojují proti buržoaznímu teroru [Kocourek 1961: 21].

5.2.2.2 Zobrazení státního aparátu

Buržoazie je vykreslena jako „*chladnokrevně bojující proti nezaměstnaným a reagující na bídu a utrpení nezaměstnaných krveprolitím“*, zároveň jako revolucionáři [Kocourek 1961: 21].

Státní aparát je vyobrazen jako „*beroucí práva občanům své země, může za to, že dochází ke stávkám, je spoluodpovědný za to, k jakému krveprolití došlo a do jaké situace se stávkující dostali“*. Státní aparát je nevěrohodný a právní instituce byly zdiskreditovány [Dohnal, Jiřík 1964: 28-30, 37].

Na rozdíl od 50. let se setkáváme s tematizací tzv. národní buržoazie, která je vykreslena jako nevěrohodný propagátor idealistické tradice, jejíž snahou je hlavně konfiskace majetku. Také se pokoušela

zkorumpovat odborové funkcionáře v závodech. A otupovat revoluční nadšení dělnictva, tím si upevňuje ve státním aparátu svou mocenskou pozici. *„Buržoazní vláda nastoupila rozhodný kurs – dosáhnout zlomení stávků za každou cenu a to cestou stupňování teroru státního aparátu proti stávkujícím“* [Cífka 1965: 5].

Komunisté se snaží získat důvěru stávkujících a vybízejí je, aby se stávkokazi po zásluze naložili [Cífka 1965: 27]. Zároveň se také snaží vyzývat dělníky ke stávkám a k tomu, aby se nenechali vykořisťovat, vyzývají je k demonstracím a neúnavně odhalují lživou politiku buržoazie [Andrlík 1960: 14]. *„Nejdříve museli přijít komunisté, aby bylo dosaženo úspěchu“* [Cífka 1965: 29].

Socialistické a sociálně demokratické organizace jsou opět zobrazovány negativně, byly těmi, kdo odmítal vyplácet podporu ve stávce. Proti stávkujícím použili cestu perzekuce a teroru [Andrlík 1960: 25, 28].

5.2.2.3 Zobrazení stávkokazů

Stávkokazové jsou zobrazeni jako *„skupina bojující proti stávce a napomáhající kapitalistům tak, že pracují místo stávkujících“* [Dohnal, Jiřík 1964: 23-24] a zároveň jako bezcharakterní osoby oproti běžným dělníkům pracují za nepoměrně vyšší mzdy, které jsou jim firmou vypláceny [Otto 1963: 13-15, 35, 39]. Stávkokazové mají pomoci zlomit odpor dělníků a udělat tak špinavou práci za kapitalisty. Byli četníky chráněni a všude doprovázeni, museli chodit uličkami hanby, které byly lemovány stávkujícími a poslouchat nadávky, zároveň byli také velice brutální a násilní a měli obrovskou podporu státního aparátu [Cífka 1965: 20-21, 32]. Stávkokazové byli většinou zobrazováni jako *„nezaměstnaní dělníci z blízkého okolí, kteří nastoupili práci na úkor stávkujících“*, ale i

na ně byl uplatněn teror za nenastoupení do práce. Také jako oběti, které byly nuceny pracovat, byli četníky nuceni chodit do práce a velice často byli stávkujícími provokováni k účasti na stávce [Andrlík 1960: 28]. Vůči 50. letům je zde zřetelný posun k jisté empatičnosti vůči stávkokazům.

Stávkokazové byli zobrazeni jako: „*Opravdová sebranka nuzně oděných lidí, jimž továrna musela koupit pracovní oděv i prádlo*“, jako neodborní dělníci, kteří mohli více pokazit, nežli udělat, ale také jako solidární skupina: „*...nelze nezpomenout stejně vzácné solidarity ukrajinských dělníků, kteří odmítli dělat stávkokazy, jako zase odsoudit zrádnou roli řemeslných říšskoněmeckých stávkokazů*“ [Andrlík 1960: 32], je zřejmé, že negativita stávkokaze je zde ještě více znásobena jeho německou národností, která byla tehdy vnímána jako vůči Čechům panovačná a ohrožující.

5.2.2.4 Zobrazení kapitalistů

Kapitalisté jsou zde zobrazováni jako ti, kteří neustále vyhrožují dělníkům a nutí dělníky, aby souhlasili se snížením mezd. Jejich postup vůči dělníkům může být chápán jako „*silně radikální vykořisťovatelé, kteří ostře vystupují proti zájmům dělníků*“. Kapitalisté jsou kritizováni za bezohledné chování vůči dělníkům, přičemž byli podporováni státním aparátem, který je zobrazován nadále jako bezohledný, krutý a jako vykořisťovatel [Andrlík 1960: 30].

V další publikaci jsou kapitalisté vyobrazeni jako ti, kteří omezují podporu lidí bez práce, jako ti, kteří jsou drceni [Kocourek 1961: 11, 15]. „*Bezohlední a nekompromisní vykořisťovatelé, kteří své kroky dělají z důvodu vyděšení*“. V těch nejemocionálnějších tvrzeních jsou kapitalisté nazýváni vrahy obyčejných dělníků, kteří je vykořisťují prostřednictvím neúměrných pokut, využívající negramotnosti, často podvádějící,

okrádající a spoutávající své dělníky. Na mohutnou sílu stávky a masu dělníků pohlížejí s hrůzou [Dohnal, Jiřík 1964: 5-7, 11, 17-18].

„Kapitalisté obvykle používají vydřidušské, pirátské metody, které se snaží zavést do jednotlivých podniků“ [Dohnal, Jiřík 1964: 33]. Chovají se jako kapitalističtí upíři, chtějící proti svým dělníkům prosadit svůj justament, jednají velice cynicky s lidmi, díky nimž nabyli svůj veškerý majetek [Cífková 1965: 25].

Kapitalisté vůči svým zaměstnancům jednali nespravedlivě a zastrašujícím způsobem: *„Někteří vystěhovaní pracovali v závodě 20 až 28 roků a za to se jim závod odvděčil tím, že je nyní vystěhoval na ulici“* [Otto 1963: 21].

5.2.2.5 Zobrazení žen

Ženy jsou zobrazovány jako *„hroučící se, vyčerpané a podvyživené“* [Bosák 1961: 33]. Ale také jako *„jediné nevinné oběti vzpoury, které za nic nemohou, a přesto platí tím nejdůležitějším, svým životem“* [Kocourek 1961: 13, 33].

Ženy jsou zobrazovány především jako hladové oběti celkového fungování. V té souvislosti jsou často zachyceny, jak kradou potraviny, vyvolávají samotné stávky a vzpoury proti úředníkům a kapitalistům kvůli nedostatku potravin [Cífková 1965: 13].

Ženy byly velice často také zobrazovány pouze jako manželky stávkujících, které kvůli svému manželovi nemají prostředky k nákupu potravin a jiných životně důležitých věcí [Andrlík 1960: 29].

Ženy stávkujících ve stávce hrály významnou roli: *„Obětovaly se, více pracovaly a posilovaly muže k odporu a k vytrvání ve stávce. Plně pochopily svůj úkol v tomto velikém sociálním boji“* [Otto 1963: 19].

I ženy se naplno zapojovaly do stávek, dokonce k tomu byly vyzývány: *„Stávka není pouze věc aktivních dospělých a mladých horníků, ale také jejich žen a nezaměstnaných, všichni horníci, ženy i děti musí být pohotovi každou hodinu vyjít a zkřížit všechny plány nepřítel“* [Otto 1963: 8].

5.2.2.6 Zobrazení četnictva

Četnictvo je zobrazováno jako bezohledné, kruté, jako vykořisťovatel [Bosák 1961: 41]. Ale také jako *„zbabělec, který proti nevinným bojuje jen proto, že má lepší zbraně, je to odporné stádo, které zároveň za nic nemůže, protože veškerá vina je v rukou kapitalistů a celého státního aparátu“* [Kocourek 1961: 13-16]. Ale také jako krvavá brutální masa, která zlomila dělnický útok [Dohnal, Jiřík 1964: 11]. *„Četníci jsou oddaným pomocníkem buržoazie a hlídačem jejího kapitálu“* [Cífková 1965: 5]. I zde je zřejmé proti padesátým letům jisté vědomí rozpornosti četnictva.

5.2.3 Publikace vydané v sedmdesátých letech

0 Publikacemi, které byly analyzovány, jsou „Frývaldov“, „Prosinec 1920 a Hodonínsko“, „Kladensko v prosincových událostech 1920“, „Mostecká stávka v roce 1906 a první volby podle všeobecného hlasovacího práva“, „Rosicko-Oslavansko v prosincových událostech 1920“.

5.2.3.1 Zobrazení stávkujících

Stávkující jsou zobrazováni jako jednotní, organizovaní a odhodlaní. Jsou zobrazováni jako rozhořčení z dané situace a znechucení ze střelby [Fučík, Kocourek, Nezval 1971: 10-12, 26]. *„...raději jsme vždy v sobotu večer hromadně nastoupili výkon trestu. Tam nám to hromadně vždy uteklo jako voda. Zpívali jsme si revoluční písně a diskutovali a rokovali“* [Šikola et al. 1970: 20].

Dělnictvo je zobrazeno: *„...dělnictvo Kladenska je spolehlivým politickým činitelem, připraveným v každý okamžik k veřejnému vystoupení. Účast na veřejném kladenském projevu byla obrovská a svědčila o touze dělníků k boji proti kapitalismu, monarchii, za samostatnost Československa“* [Šikola et al. 1970: 8]. *„...tíživé postavení dělnické třídy bylo ještě zhoršováno nerovnoprávným politickým postavením“* [Sýkora 1971: 10]. *„Dělníci neměli nikdy na růžích ustláno“* [Franěk 1975: 3].

Stávkující v podstatě byli schopni čehokoliv, jak dokazuje jedna z publikací: *„...dělnictvo dostává místo chleba olovo a dělnická krev se pomstí na těch, kteří poslali vojsko proti dělnictvu, stačí dát rozkaz a bylo by vykonáno cokoliv“* [Čerešňák et al. 1970: 14]. K postupu dělníků patřilo radikální odzbrojování vojska: *„Než se podařilo veliteli oddílu kapitánu Haňkovi přivolat posilu, bylo vojsko v průjezdu odzbrojeno. Se získanými zbraněmi odešlo dělnictvo do města“* [Čerešňák et al. 1970: 17]. *„Dělnická třída si stále více uvědomuje, že není jiné cesty, než svrhnout kapitalistické vykořisťovatele“* [Sýkora 1971: 11].

Velikou slabinou dělnictva byla opět jeho nejednotnost a roztříštěnost [Čerešňák et al. 1970: 28-30]. *„Nepříznivý vliv měla silná roztříštěnost dělnického hnutí, nízká uvědomělost mas umožnila rozražení fronty dělníků“* [Sýkora 1971: 50]. Komunisté byli viděni jako:

„...bojovná, oportunistů a slabochů zbavená komunistická strana...“ [Šíkola et al. 1970: 13]. V této formulaci je patrně cítit narážka na rok 1968 a záhy po něm probíhající čistky.

5.2.3.2 Zobrazení státního aparátu

Sociální demokracie je zobrazována jako iniciátor útoků proti komunistům: „Sociální demokracie hledá kličku, jíž by mohla uniknout odpovědnosti“ [Fučík, Kocourek, Nezval 1971: 7], její politika je vykreslena jako: „opatrnická a nedůsledná, která se snaží ztlumit hospodářský boj dělníků“ [Sýkora, 1971: 53, 67].

Členové státního aparátu byli považováni za provokatéry: „Páni z okresního úřadu by byli rádi něco vyprovokovali; právě proto také štědře podporovali provokatéry a špicly“ [Šíkola et al. 1970: 15, 43].

Buržoazie je zobrazena jako vytvářející nátlak na stávkující: „Buržoazie chce od Vás, abyste vraždili své bratry!“ [Šíkola et al. 1970: 56]. Zároveň ukazuje brutalitu a bezohlednost: „Byla odhodlána hájit své panství bez ohledu na životy a množství prolité dělnické krve“ [Čerešňák et al. 1970: 28-30].

5.2.3.3 Zobrazení stávkokazů

Stávkokazi jsou v tomto období zobrazeni jako: „Solidární se mzdovým bojem mladistvých dělníků“, ale také byli často napadáni a kamenováni [Sýkora 1971: 78-82].

5.2.3.4 Zobrazení žen

Ženy jsou zobrazovány stejně jako muži, plné odhodlání. Do bojů se zapojovaly stejně jako muži a stejně tak byly nejen ženy, ale i děti častými oběťmi bojů [Fučík, Kocourek, Nezval 1971: 20]. Ženy zároveň byly zobrazovány jako nástroje proti násilí: *„Poteče dnes krev, jak přijde vojsko, vezmeme ženy a děti, postavíme je do první řady a vojsko nebude střílet“* [Čerešňák et al. 1970: 16].

5.2.3.5 Zobrazení četnictva

Četníci jsou zobrazováni jako ti, kteří *„krutě útočí proti bezbranným stávkujícím a způsobují tak krveprolití, jejichž výsledkem je mnoho obětí“* [Fučík, Kocourek, Nezval 1971: 14-17]. *„...používajíc brutální zásahy proti proletariátu“* [Franěk 1975: 7].

5.2.4 Publikace vydané v osmdesátých letech

Pro osmdesátá léta byly analyzovány publikace „Prosincová generální stávka 1920 na Hodonínsku“, „Rosicko-Oslavanská stávka 1932-1933“, „Svárovská stávka“, „Oživená fakta: Prosincová generální stávka 1920 na Blanensku a Boskovicku“, „Mostecká stávka. Jednota – stávka – vítězství“.

5.2.4.1 Zobrazení stávkujících

Dělníci jsou zobrazováni jako aktivní, podněcující stávku a silně radikální. Mezi dělnictvem panovala disciplína, obětavost a odhodlanost [Mráz 1980: 13]. *„Nálada byla velmi napjatá a svědčila o tom, že dělnictvo*

je odhodláno za každou cenu překazit zlotřilé plány reakce, která se neštítí ani zločinů, aby nepohodlné osoby odstranila“ [Polák 1985: 9]. „Proletariát představuje pro státní aparát smrtící nebezpečí, zejména jednota proletariátu“ [Krausová 1980: 62].

Dělníci jsou zobrazováni jako postižení ekonomickou krizí, což vedlo k prudkému zhoršení jejich životních podmínek. Tato situace se týkala i řemeslníků a drobných rolníků. Stávkující byli silně organizováni [Smutná 1982: 1]. *„Hospodářská krize způsobila značné snížení životní úrovně dělnictva, které bylo zvláště silně postiženo nezaměstnaností a snižováním mezd“ [Železný 1982].*

Havíři jsou popisováni jako *„bojovnou jednotou svázaní, odhodlaní stávkující, kteří se ničeho nezaleknou“*. Jsou silně solidární, svou solidaritu prokazují vstupem do boje. Zároveň jsou popisováni jako chudáci, kteří jsou kvůli nedostatku peněz fyzicky vyčerpáni, unaveni, nemajíc na obživu. Stávka byla popisována jako pevná, nálada stávkujících, sympatie široké veřejnosti a solidární pomoc pracujícího lidu jako vzrůstající [Smutná 1982: 10-11]. *„Stávka sjednotila horníky bez rozdílu politické a odborové příslušnosti, bez rozdílu národnosti“ [Železný 1982].*

Dělníci jsou zobrazováni jako oběti vykořisťování, které se zakládalo na nepřiměřené pracovní době, nepřiměřených platech, na pokutách, které jim byly dávány a neplacené práci: *„...dělníci museli ve zkráceném čase splnit cíle, které byly původně stanoveny pro třináctihodinový, a dokonce i pro patnáctihodinový pracovní den“*. Jsou ale také vysoce organizovaní a odhodlaní bojovat za svá práva. Je zde vidět jejich veliká solidarita a masovost. Továrníci jsou vykresleni naopak jako taktici, kteří ustupují pouze na oko, vyhrožují různými ultimáty a hromadným propouštěním [Krausová 1980: 25-26, 74, 80].

Dělníci jsou naopak zobrazováni jako dav, který je vyprovokovaný a ozbrojený, jako solidární vůči ostatním stávkujícím, snažící se vytvořit, spravedlivější společenský sociální řád a pokrok. Dav, který je utiskovaný a perzekuovaný [Sichinger, Voldán 1980: 13-15]. Dělníci jsou zobrazováni jako „*armáda práce jihočeského lidu, žijící v područí nejen českých magnátů*“, jsou prodchnuti duchem lidskosti, ale i přesto z počátku nedostatečně organizovaní a zároveň naivní, protože spoléhali na lži svých zaměstnavatelů [Sichinger, Voldán 1980: 19].

5.2.4.2 Zobrazení státního aparátu

Státní aparát je někdy na rozdíl od 50. let zobrazován spíše jako pasivní přihlížeč tomu, co se stalo. Jeho aktivita se probudila až ve chvíli sčítání škod a raněných osob. I přesto je byrokratický aparát ukázán jako potlačovatel proletariátu společně s vojskem [Smutná 1982: 9, 52-54].

Vedoucí činitelé státu, sociální demokracie a političtí představitelé jsou zobrazeni velice negativně, jako „*ti, kteří se snaží o znemožnění uskutečnění tužeb pracujícího lidu, tvrdíc, že jejich postup vedení je zrádný a oportunistický a projevoval se v neplnění přijatých usnesení*“. Tento způsob vedení měl za následek rostoucí nespokojenost v masách pracujících [Mráz 1980: 4]. Takže je nepochopitelné, že „pracující“ přesto volili za první republiky sociální demokracii častěji než KSČ. Sociálně demokratická strana je zobrazována jako ta, která byla spolutvůrkyní nového státu, tento stát bránila a strana neřešila aktuální otázky [Mráz 1980: 7-10]. Dokonce jako „*brutální a bezohledná, která je ochotná bránit své třídní postavení bez ohledu na životy dělníků*“. Její politika je zobrazována jako nepřátelská socialismu a stranící buržoazii [Mráz 1980: 26]. Sociální demokraté zvaní též reformisty byli zobrazováni jako

manipulátoři, kteří ovlivňují a narušují soudržnost nezaměstnaných [Smutná 1982: 5].

Vláda i střední vrstvy jsou zobrazeny na rozdíl od 50. let jako bezmocné a dezorientované: „*Vláda se octla v úzkých: státní hospodářství je v krizi, státní zaměstnanci svým hladem musí zachraňovat rovnováhu rozpočtu, proti kapitalistům, agrárikům a lichvě je vláda úplně bezmocná*“ „*Blanenská buržoazie a deklasované maloměšťáctvo bylo po celé trvání stávků úplně dezorientováno*“ [Polák 1985: 15]. Vláda buržoazního Československa uplatňovala proti stávkujícím politiku teroru: „*...zatkla členy ústředního stávkového výboru a zakázala jakékoliv shromáždění po dobu stávků v severočeském revíru*“ [Železný 1982].

Republika je pouze pasivním pozorovatelem, který sleduje tuto situaci: „*Republika pro nás nic neudělala a neudělá, ministři prý pro dělnictvo nepracují, zradili je*“ [Polák 1985: 47]. Státní aparát je nástrojem vládnoucí třídy: „*Soud a celé soudní líčení, které proběhlo, slouží výhradně zájmům vládnoucí třídy*“ [Krausová 1980: 52-54, 60-63].

Sociálně demokratická levice je zde opět zobrazována jako nezkušená. Buržoazie je zobrazována tak, že si poražením stávků získala moc a upevnila si své kapitalistické panství [Sichinger Voldán 1980: 12]. Komunistická strana byla zobrazována jako podporovatel různých solidárních akcí a vyvíjející úsilí k vytvoření jednotné fronty pro podporu stávků. Stejně jako KSČ byla zobrazována brněnská levicová inteligence a z toho později vytvořený Komitét pro podporu rodin stávkujících horníků revíru rosicko-oslavanského [Smutná 1982: 1-4]. KSČ se domnívala, že: „*proletariát se nemá vzdávat žádné ze svých možností boje proti vykořisťování, jako jediná se postavila do čela třídních bojů proletariátu*“ [Železný 1982].

Ústřední stávkový výbor měl snahu ukončit stávkou, byl tedy zobrazován jako „vyjednač, který je ochotný ohledně stávky ustoupit a vyjednávat, ale za předpokladu určitých ústupků“. Proti padesátým letům je snad silněji cítit zobrazování „zkušenosti“ komunistické strany nežli jejího revolučního zápalu.

5.2.4.3 Zobrazení kapitalistů

Již poněkud chybí barvitě zobrazování kapitalistů známé z 50. let. Uhlobaroni a buržoazie byli zobrazováni jako „brutální aktivisté, kteří střílejí do lidí, kteří donutili rozpustit Ústřední stávkový výbor“. Jako „přímo soptící hněvem a bránící stávkujícím v projevech“. [Smutná 1982: 9, 52-54].

Zároveň jsou zobrazováni jako zbabělí přísluhovači. „Soud a celé soudní líčení, které proběhlo, slouží výhradně zájmům vládnoucí třídy.“ Soud byl celý zmanipulován a podplacen [Krausová 1980: 52-54, 60-63].

5.2.4.4 Zobrazení žen

Ženy jsou zde zobrazovány jako angažující se za práva horníků, ale jinak pasivní [Smutná 1982: 25]. „Dělnice, nedejte se mýlit nikým, bojujte, vytrvejte, dokud nezvítězíme“ „...soudružky, jde v tomto boji o velké cíle pracující třídy v Republice československé, jde o zájem celého proletariátu“ [Polák 1985: 25].

Ženy jsou zde též popisovány jako odhodlaní plné osoby, které se četnictvu stavěly snad i s větší kuráží než muži. „Ženy se snažily za muže bojovat a podporovat je, zejména pokud jde o srážky s ozbrojenými silami“ [Krausová 1980: 43].

5.2.4.5 Zobrazení četníků a vojska

Četnictvo a policie byli i nadále zobrazováni jako ti, kteří vystupují proti pracujícím [Mráz 1980: 7-10, 12-14].

„Četníci jsou provokatéři, kteří se snaží na stávce profitovat, zároveň tak, že provádějí teror proti stávkujícím“ [Smutná 1982: 10]. Četníci společně s ozbrojenými sedláky jsou zobrazováni jako krutí a všehoschopní [Sichinger, Voldán 1980: 13].

Vojsko je zde zobrazováno jako sice postupující proti stávkujícím a využívající střelných zbraní k potlačení nespokojenosti. Dalo by se říci, že jsou zobrazováni jako stávkokazové, jejich snahou bylo totiž zabránit odchodu dělníků z továrny a donutit je k práci. Zároveň jsou ale popisováni jako ti, kteří k tomu, co dělali, byli donuceni. Střelba do stávkujících nebyla jejich rozhodnutím, ale rozhodnutím majitelů továren a vyšších úředníků. Podobně jako v 60. a 70. letech je vytvářen jejich spíše rozporuplný obraz. Spíše se u nich projevovala zdrženlivá nebojová nálada a nechuť jít proti proletariátu, ze kterého mnozí z nich vzešli: *„...prostí vojáci ve skutečnosti málo osvědčovali svou ochotu do dělnictva střílet“* [Krausová 1980: 36-37, 40, 56].

6 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo zmapovat a reflektovat problematiku pracovních konfliktů a stávek. Ukázala jsem na význam problematiky sociologie konfliktů, pracovních konfliktů a stávek, nastínila jejich typologii a popsala stručně vývoj stávkového a odborového hnutí ve světě a u nás v posledních dvou stoletích.

Cílem empirické částí bylo zachycení proměny v zobrazování stávkujících, státního aparátu, žen, kapitalistů a četníků. Zkoumaným obdobím bylo rozmezí mezi lety 1948 - 1989, kdy byly vydány jednotlivé publikace. Toto období bylo zvoleno zejména z toho důvodu, že v té době docházelo k velikým, zejména politickým, proměnám v českém prostředí. Publikace, které byly použity, vypovídaly především o stávkovém hnutí, které proběhlo v první třetině dvacátého století. Veškeré publikace, které byly analyzovány, se zaměřují téměř na jedno a to samé, a to na průběh jednotlivých stávek. Velice často byly analyzovány různé publikace zaměřující se na jednu a tutéž stávku.

Na analyzovaných publikacích je vidět posun v průběhu desetiletí v zobrazování jednotlivých komponent, které byly do stávek zapojeny. Zejména je zde vidět vliv stalinizmu, jeho dogmatického myšlení a emocionálního jazyka v padesátých letech dvacátého století. Zatímco v padesátých letech je jasně vidět opěvování komunistické strany, jakožto hrdiny, který všechny motivoval a vedl k vítězství, v letech sedmdesátých a zejména pak v letech osmdesátých, kdy si komunistická strana byla vědoma své malé obliby, se tento pokles odrazil právě na zobrazování komunistické strany v publikacích o stávkách. Pozornost byla věnována především nejen zobrazování účastníků stávky, ale i interakcím mezi jednotlivými účastníky. Veliký rozdíl je vidět i mezi publikacemi vydanými v letech padesátých a publikacemi z let sedmdesátých. Zejména šlo o

zobrazování jednotlivých účastníků. V sedmdesátých letech dochází téměř k vymizení zmínky o stávkokazech a ženách. I popis politické situace již není tak barvitý a emocionální jako v letech padesátých. Naopak mezi psaním let 60 až 80. již velký rozdíl není. Spíše je zde tedy pozoruhodné negativní zjištění: Ačkoli bychom mohli očekávat, že se diskurz během třiceti let výrazně promění, ve skutečnosti to tak není a stejnost psaní dokládá, jak byl veřejný diskurz v 70. letech zakonzervován. Je též překvapivé, že psaní v 60. letech nijak liberálně nevyhlíží, spíše se téměř dokonale podobá psaní pozdějšímu.

Téměř všechny materiály se zajímají o stejné téma, jen se proměňuje způsob psaní. Všechny se zaměřují na problematiku stávek. Míra vypovídající hodnoty analyzovaného materiálu je ovšem omezena dvěma skutečnostmi: první je, že se proměnil žánr, ve kterém se psalo o stávkách, od vědecko-beletristického ke spíše vědeckému. Tam, kde může být pocíťován pokles vyhraněně emotivního tónu, se nemusí jednat o zmírnění propagandy, ale o proměnu žánru, neboť jak víme v beletrii je emocionalita dovolena, zatímco ve vědě nemá místo. Druhým omezením může být rozsah analyzovaných publikací. Z celkového počtu 131 vydaných prací mi bylo dostupných jen dvacet, což může znamenat, že z nich získané poznatky nemusí být aplikovatelné na celek psaní o stávkách z let 1948 – 1989.

Celkově mi ale analýza této literatury potvrdila mé očekávání, že popis stávek z tohoto období bude početný, černobílý, výrazně jednostranný pojetím pracujících a kapitalistů, s výraznou dichotomizací reality a že tento způsob psaní bude nejsilnější v 50. letech a naopak později bude oslabovat.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Anderson, Margaret L., Howard F. Taylor. 2007. *Sociology: Understanding a Diverse Society*. Wadsworth: Thomson.

Andrlík, Antonín. 1960. *Stávka dělníků na kanalizaci v Holešově*. Gottwaldov: Krajské nakladatelství.

Bakašovová, L., N. Rytikov. 1952. *Světová odborová federace*. Praha: ROH.

Brecher, Jeremy. 1997. *Strike!*. Cambridge: South End Press.

Brenner, Aaron, Benjamin Day, Imanuel Ness. 2009. *The Encyklopedia of Strikes in American History*. New York: Myron E. Sharpe.

Cabada, Ladislav, Karel Vodička. 2003. *Politické systémy České republiky: Historie a současnost*. Praha: Portál.

Cífk, Stanislav. 1965. *Velká stávka papírenský dělníků v roce 1925 ve Větrní*. České Budějovice: Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích.

Collins, Randall. 1974. *Conflict Sociology*. New York: Academic Press.

Craver, Charles B. 1998. „Why Labor Union Must [And Can] Survive.” *Journal Of Labour and Employment Law* 1 (1): 15-47.

Čakrt, Michal. 2000. *Konflikty v řízení a řízení konfliktů*. Praha: Management Press.

Čerešňák, Bedřich, Viktor Michálek, Josef Špička, Ladislav Holub, Miloš Hynek. 1970. *Prosinec 1920 a Hodonínsko*. Hodonín: Okresní vlastivědné muzeum a okresní archiv v Hodoníně.

Dohnal, Miloň, Karel Jiřík. 1964. *Trojice – 1894*. Ostrava: Československá společnost PVZ.

Durdík, Jan. 1951. *Oslavanská stávká*. Praha: Naše vojsko.

Dvořáková, Zuzana, Lucie Dušková, Lenka Svobodová (ed). 2006. *Svět práce a kvalita života*. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce.

Evropské odbory. 2002. *Aktéři pro udržitelný rozvoj*. Johannesburg: ETUC.

Franzosi, Roberto. 1989. „One Hundred Years of Strike Statistics: Methodological and Theroretical Issue in Quantitative Strike Research.“ *Industrial and Labor Relations Reviw* 42 (3): 348-362.

Franěk, Otakar. 1975. *Rosicko-Oslavansko v prosinci 1920*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče.

Fučík, Julius, Josef Kocourek, Vítězslav Nezval. 1971. *Frývaldov*. Šumperk: Vlastivědný ústav v Šumperku.

Giddens, Anthony. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.

Godard, John. 1992. „Strikes as a Collective Voice: A Behavioral Analysis of Strike Activity.“ *Industrial and Relations Review* 46 (1): 161-175.

Godwyn, Mary, Jody Gittel Hoffer. 2012. *Sociology of Organizations Structure and Relatinoships*. California: Pine Forge Press.

Grint, Keith. 2005. *The Sociology of Work: Introduction*. Cambridge: Polity Press.

Hrubý, Jiří, Jaroslav Joza, Vladimír Ruda, Lada Košnarová, Václav Dědek. 1957. *Varnsdorfská stávka*. Liberec: Krajské nakladatelství.

Cheldelin, Sandra, Daniel Druckman, Larissa Fast. 2003. *Conflict*. London: Continuum.

Danesh H. B. 2012. Human Needs Theory, Conflict and Peace. In: Christie, J., Daniel (ed.). *The Encyclopedia of Peace Psychology. Volume II*. Chichester: John Wiley & Sons.

Ječný, Milo, Karel Tauer, Jan Kabourek. 1947. *Světové odborové hnutí*. Praha: Práce.

Kaplan, Karel. 1957. *Dokumenty o skutečské stávce v roce 1932*. Pardubice: Krajský výbor Komunistické strany Československa.

Keller, Jan. 1996. *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: SLON.

Keller, Jan. 2004. *Úvod do sociologie*. Praha: SLON.

Kocourek, Josef. 1961. *Frývaldov*. Šumperk.

Krausová, Marie. 1980. *Svárovská stávka*. Turnov: Severočeské nakladatelství.

Lenin, Vladimir Iljič, Josif Vissarionovič Stalin. 1951. *O strategii a taktice odborového hnutí*. Praha: Práce ROH.

Linhart, Jiří. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

Mareš, Petr, Tomáš Sirovátka, Jiří Vyhlídal. 2003. „Dlouhodobě nezaměstnaní – životní situace a strategie.“ *Sociologický časopis* 39 (1): 37-54.

Marx, Karel. 1967. *Odcizení a emancipace člověka*. Praha: Mladá fronta.

Marx, Karel. 1971. *Rukopisy*. Praha: Svoboda.

Mazánková, Ivana. 2010. *Odborová organizace a odborová práva*. Šumperk: JENA.

Mráz, František. 1980. *Prosincová generální stávka 1920 na Hodonínsku*. Hodonín: Muzeum Hodonínska a komise regionálních dějin OV KSČ.

Otto, Karel. 1963. *Stávka v kopřivnické vozovce roku 1912*. Kopřivnice: Tatra, n.p.

Pokorný, Jiří. 2010. *Cesty, křižovatky, střety nových odborů, 10 let hájíme zájmy a práva lidí práce*. Praha: Sondy.

Polák, Vladimír. 1985. *Oživená fakta: Prosincová generální stávka 1920 na Blanensku a Boskovicku*. Blansko: Okresní muzeum.

Prorok, Vladimír. Aleš Lisa. 2011. *Teorie a praxe řešení politických konfliktů*. Praha: Grada.

Roscigno, Vincent, Randy Hodson. 2004. „The Organizational and Social Foundations of Worker Resistance.“ *American Sociological Review* 69 (1): 14-39.

Ross, Arthur, M., Donald Irwin. 1951. „Strike Experience in Five Countries, 1927 – 1947: An Interpretation.“ *Industrial and Labor Relations Review* 4 (3): 323-342.

Rubin, Beth A. 1986. „Class Struggle American Style: Unions, Strikes and Wages.“ *American Sociological Review* 51 (5): 618-631.

Scharlau, Christine. 2005. *Techniky vedení rozhovoru*. Praha: Grada Publishing.

Schellenberger, James A. 1996. *Conflict Resolution: Theory, Research, and Practice*. New York: State University of New York Press.

Siegel, Larry J., Brandon C. Welsh. 2011. *Juvenile Delinquency: Theory, Practice, and Law*. Belmont: Cengage Learning.

Sichinger, Josef, Josef Voldán. 1980. *Štěkeň revoluční: Příspěvek k historii stávky zemědělských dělníků na velkostatku Štěkeň v prosinci 1920: 1920-1980*. Strakonice: Muzeum středního Pootaví.

Silver, Beverly J. 2003. *Forces of Labor: Workers' Movements and Globalization since 1870*. New York: Cambridge University Press.

Slaikue, Karl A., Ralph H. Hasson. 1998. *Controlling the Costs of Conflict*. San Francisco: Jossey-Bass.

Smutná, Kateřina. 1982. *Rosicko-oslavanská stávka 1932-1933: Výběr dokumentů jihomoravských archivů. Metodologický materiál k 50. výročí stávky*. Brno: Státní oblastní archiv.

Spurný, Gríša. 1951. *Místo chleba olovo: Frývaldovská stávka*. Praha: Práce – vydavatelství ROH.

Steiger, Štěpán, Lukáš Neterda, Petr Kužvart. 2011. *Neformální občanská iniciativa za společenskou změnu*. Praha: Samizdat.

Swiatkowski, Andrzej Marijan. 2011. „Globalization of labour and social rights: A response of the social environment to economic globalization.“ *Current Issues of Business and Law* 6 (2): 185-191.

Sýkora, Vojtěch. 1971. *Mostecká stávka v roce 1906 a první volby podle všeobecného hlasovacího práva*. Praha: Horizont.

Šikola, František, František Křížek, Alois Pěnička, Bedřich Procházka, Václav Stádník, Alois Sedlák, Alois Šmolík, Arnošt Oplt. 1970. *Kladensko v prosincových událostech 1920*. Praha: Krajské osvětové středisko v Praze a aktivum předválečných členů KSČ v Kladně.

Tomeš, Jiří, David Festa, Josef Novotný. 2007. *Konflikt světů a svět konfliktů*. Praha: P3K.

Tomský, Alexander, Ivan Diviš, Jiří Gruša, Josef Jedlička, Rio Preisner. 1987. *Solidarita – Rozmluvy*. New York: The Committee in Support of Solidarity.

Turner, Bryan S. 2006. *The Cambridge Dictionary of Sociology*. New York: Cambridge University Press.

Vebr, Lubomír. 1955. *Mostecká stávka 1932*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.

Warneck, Wiebke. 2007. *Pravidla stávky v 27 zemích EU, na Islandu, v Chorvatsku a Norsku*. Brusel: ETUI-REHS.

Železný, František. 1982. *Mostecká stávka. Jednota – stávka – vítězství*. Praha: Albatros.

7.1 Internetové zdroje

Conflict theory: Dostupné na: http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Conflict_theory [14.2.2012].

List of strikes: Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_strikes [8.4.2012].

Řecko: stávky. Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/cestujeme/aktualni_doporuceni_a_varovani/recko_stavky.html [31.3.2012].

8 CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

The theoretical part of my bachelor thesis aims you draw an overview of the sociology of conflicts, labor conflicts, strike movement and the development of the unions in the modern society. The main focus of the analytical part of my bachelor thesis was the picturing of strikes and labor conflicts published in the Czech language in the years 1945 – 1989.

Thesis was divided into individual chapters. First chapter, dealing with work conflicts and conflicts in general, was aimed at particular conflict theories, which are related to a strike movement and which explain conflicts. I was also concerned with clarifying individual concepts, such as conflict, work, work conflict, and with typology of conflicts and their progression. In the next chapter, I specifically focused on strike problems, such as their historical development, participants, strike causes, on special characteristics of strike movements in Europe and USA and on their future development. I felt it is essential to mention function of unions and their historical development in European and Czech context as well.

In the analytical part I focus on a picturing of transformation of strikers, state machinery, women, capitalists and policemen, over the course of several decades from 1948-1989. The analysis was made from a qualitative and quantitative perspective.

From a quantitative perspective, I focused on publications devoted to labor conflicts and strikes, in which were observed, how many publications were issued in different decades during the period between the years 1948-1989, which strikes were shown and what literary genres are usually used.

The issues discussed in a qualitative analysis are, how was written

about strikes, striking, state apparatus, capitalists, gendarmerie and women in different decades between the years 1948-1989 and if the literary style had changed during the various decades.

Overall, my analysis of literature confirmed my expectation that the description of the strikes of this period will be one written from the perspective of the workers, dichotomizing the reality and using the heroization of workers and demonization of capitalists, finally I realized that this way of writing was strongest in the 1950s and later it has weakened.